

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНИХ
ТЕРМІНООДИНИЦЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА**

Виконала	студентка групи ГФз-312м Лісна Ксенія Олександрівна
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Керівник	д.ф.н, проф. А.М. Приходько

Запоріжжя – 2023

Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет гуманітарний
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»
Ступінь вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 035 «Філологія»
Освітня програма (спеціалізація) 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
В.о. завідувача кафедри
доц. Н. М. Жукова

«22» грудня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Лісної Ксенії Олександрівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: **СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ
МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНООДИНИЦЬ
МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА**

керівник кваліфікаційної роботи Приходько Анатолій Миколайович, д. ф. н.,
професор кафедри «Іноземна філологія та переклад»

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14» листопада 2023 р. № 441.

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: 18 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані кваліфікаційної роботи: теоретичні та критичні праці
вітчизняних та зарубіжних вчених (Білозерської Л. П., Главацької Ю. Л.,
Грушко М. В., Єнікєєвої С. М., Карабана В. І., Куц Е. О., Hoffmann L.,
Sager J. C. та ін.), а також суцільна вибірка термінів галузі міжнародного
гуманітарного права з відповідних текстів та лексикографічних джерел.

4. ЗМІСТ розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити): 1. Теоретичні засади дослідження термінів міжнародного гуманітарного права. 2. Міжнародне гуманітарне право в екстра- та інтралінгвістичних вимірах. 3. Місце англомовної термінології міжнародного гуманітарного права в загальному термінознавстві. 4. Семантико-ідеографічна класифікація англомовних термінів міжнародного гуманітарного права. 5. Структурно-композиційна класифікація англомовних термінів міжнародного гуманітарного права. 6. Аббревіація в терміносистемі міжнародного гуманітарного права. 7. Переклад англомовних термінів міжнародного гуманітарного права.

5. Перелік графічного матеріалу: відсутній

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Приходько А. М., д. ф. н., професор		
II	Приходько А. М., д. ф. н., професор		
III	Приходько А. М., д. ф. н., професор		
Нормоконтроль	Підгорна А. Б., к. філол. н., доцент		

7. Дата видачі завдання «11» вересня 2023 року.

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної Роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи (КвР)	вересень 2023	виконано
2.	Розробка завдання на КвР	вересень 2023	виконано
3.	Складання календарного плану КвР	вересень 2023	виконано
4.	Збирання матеріалу для написання розділів КвР	вересень – жовтень 2023	виконано
5.	Підготовка розділу 1	жовтень 2023	виконано
6.	Підготовка розділу 2 та 3	листопад 2023	виконано
7.	Написання вступу, загальних висновків та оформлення роботи	грудень 2023	виконано
8.	Проходження нормоконтролю	грудень 2023	виконано
9.	Рецензування КвР	грудень 2023	виконано
10.	Захист КвР	грудень 2023	виконано

Студентка _____

Лісна К. О.

Керівник роботи _____

Приходько А. М.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 96 с., 1 рис., 3 додатки, 89 джерел.

Об'єкт дослідження – англomовні терміни міжнародного гуманітарного права.

Мета роботи – з'ясування структурно-семантичних особливостей англomовних термінів міжнародного гуманітарного права, визначення труднощів і способів їх перекладу, тих перекладацьких трансформацій, що застосовуються для їх відтворення українською мовою.

Методи дослідження – методи аналізу, синтезу, формалізації, опису; метод суцільної вибірки; методи частиномовного, структурного, семантичного, перекладацького аналізу; метод кількісного аналізу.

У першому розділі визначаються теоретико-методологічні засади вивчення англomовної термінології міжнародного гуманітарного права, з'ясовується історія її формування. У розділі також надається характеристика методики добору та аналізу матеріалу. У другому розділі здійснюється аналіз структурних і семантичних особливостей досліджуваних термінів, визначаються їх ключові тематичні групи та найпоширеніші моделі творення. Третій розділ присвячено способам перекладу аналізованих термінів українською мовою та перекладацьких трансформацій, що застосовуються при цьому.

У результаті проведеного дослідження з'ясовані найпродуктивніші шляхи та моделі творення досліджуваних термінів, проаналізовано способи їх перекладу українською мовою та перекладацькі трансформації, які застосовуються в процесі. В додатках надано глосарій найчастіше вживаних термінів міжнародного гуманітарного права в досліджених типах текстів обох мов.

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО, ТЕРМІНОЛОГІЯ,
ПЕРЕКЛАД, МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ, ОДНОКОМПОНЕНТНІ
ТЕРМІНИ, БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ТЕРМІНИ

ЗМІСТ

Завдання на роботу

Реферат

Перелік скорочень

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНІВ	
МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	11
1.1. Міжнародне гуманітарне право в екстра- та інтралінгвальних вимірах.....	11
1.2. Англомовна термінологія міжнародного гуманітарного права в загальному термінознавстві.....	17
1.3. Методика добору та аналізу матеріалу.....	23
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ	
МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	26
2.1. Семантико-ідеографічна класифікація англомовних ТМГП.....	26
2.1.1. Семантичні способи творення англомовних ТМГП.....	26
2.1.2. Термінологічні поля та тематичні групи в терміносистемі МГП.....	31
2.2. Структурно-композиційна класифікація англомовних ТМГП...	37
2.2.1. Прості й складні однокомпонентні ТМГП.....	38
2.2.2. Двокомпонентні ТМГП.....	40
2.2.3. Три- й більше компонентні ТМГП.....	42
2.3. Аббревіація в терміносистемі МГП.....	45
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ТМГП УКРАЇНСЬКОЮ	
МОВОЮ.....	47
3.1. Труднощі перекладу ТМГП.....	47
3.2. Способи перекладу ТМГП.....	50
3.3. Перекладацькі трансформації.....	53
ВИСНОВКИ.....	57

SUMMARY.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	75
Додаток А. Структурні особливості англомовних термінів міжнародного гуманітарного права.....	75
Додаток Б. Глосарій англомовних термінів міжнародного гуманітарного права з українським перекладом.....	76
Додаток В. Публікації.....	91

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ГА ООН	Генеральна Асамблея ООН
грец.	грецька мова
лат.	латинська мова
МГП	міжнародне гуманітарне право
МСЦ	мова для спеціальних цілей
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РБ ООН	Рада Безпеки ООН
ТМГП	термін(и) міжнародного гуманітарного права
фр.	французька мова
LSP	Language for Special (Specific) Purposes

ВСТУП

У сучасному світі спостерігається загострення проблеми виникнення збройних конфліктів між державами, а також загроза терористичних актів. Розв'язання цієї проблеми потребує не лише участі безпосередньо армії та інших силових структур, але й представників уряду, дипломатичних корпусів, міжнародних і місцевих соціальних, наукових і гуманітарних організацій. Особливості міжкультурної та міжмовної комунікації, мета якої – захистити життя та гідність людей, постраждалих від збройних конфліктів і насильства, вимагають знання та дотримання норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), як і знання культурних, релігійних та етнічних особливостей кожної нації. Саме тому перед мовознавцями постає проблема уніфікації термінології цієї галузі.

Крім того, стрімкий технологічний прогрес, що ми його спостерігаємо у ХХІ ст., активний розвиток електроніки та штучного інтелекту, а також розробка та використання нових видів озброєння призвів до появи нових понять і термінів, що, своєю чергою, передбачає необхідність їх уніфікації та проведення відповідного лінгвістичного осмислення.

Актуальність роботи зумовлена розширенням міжнародного обміну правовою інформацією, що застосовується для досягнення цілей комунікації в ситуаціях збройного конфлікту, відсутністю системних і комплексних досліджень цього шару англomовної термінологічної лексики з позицій лінгвістики та перекладознавства.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційну роботу магістра виконано в межах ініціативної наукової теми іноземної філології та перекладу НУ «Запорізька політехніка» № 06118 «Когнітивно-дискурсивна організація текстового простору міжкультурної (кроскультурної) комунікації». Тема роботи затверджена наказом ректора № 441 від 14.11.2023.

Об'єктом роботи виступають англomовні терміни міжнародного гуманітарного права (далі – АТМГП).

Предметом роботи є структурно-семантичні характеристики АТМГП, а також способи їх перекладу та трансформації, які застосовуються при їх відтворенні засобами української мови.

Мета роботи полягає у з'ясуванні структурно-семантичних особливостей АТМГП, визначенні шляхів і способів їх перекладу українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити теоретико-методологічні засади вивчення АТМГП;
- описати структурно-семантичні особливості АТМГП;
- здійснити аналіз труднощів перекладу АТМГП, способів і трансформацій, які застосовуються для їх відтворення українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували англomовні тексти документів, що регулюють норми міжнародного гуманітарного права [ЄКПЛ; ЖКЗЦНПЧВ; ЖКПВ; ECHR; GCRPCPTW; GCRTWP], а також англomовні словники та глосарії термінів міжнародного гуманітарного права [DoD DMAT 2018; ICRC GTusedEHL; RDMASUE 2009; UN LA], з яких методом суцільної вибірки було відібрано 500 англomовних термінів міжнародного гуманітарного права.

Методи дослідження. Для аналізу теоретико-методологічних засад вивчення англomовних термінів міжнародного гуманітарного права У роботі було використано такі методи й прийоми: *описово-аналітичний метод* (для з'ясування теоретико-методологічних засад дослідження); *структурно-семантичний аналіз* (для визначення структурних особливостей АТМГП); *морфосемантичний аналіз* (для з'ясування семантичних особливостей і семантичних способів творення АТМГП); *перекладацький аналіз* (для виявлення способів перекладу АТМГП і перекладацьких трансформацій, задіяних у цьому процесі); *процедури кількісних підрахунків* (для кількісного унаочнення результатів роботи).

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній здійснено комплексний опис структурно-семантичних особливостей англomовних термінів міжнародного гуманітарного права та вперше проаналізовано

труднощі їх перекладу, способи та трансформації, що застосовуються для їх відтворення українською мовою.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що встановлені структурні та семантичні характеристики термінів міжнародного гуманітарного права сприяють поглибленню теоретичних знань в сфері загального термінознавства, результати перекладацького аналізу англomовної термінології міжнародного гуманітарного права роблять внесок в теорію галузевого перекладу.

Практичне значення роботи визначається тим, її результати можуть бути використані в теоретичних і практичних курсах із загального мовознавства, лексикології, термінознавства, перекладознавства, у спецкурсах з перекладу для фахівців відповідного профілю, при написанні наукових робіт, а також для складання словників відповідної галузі.

Апробація роботи здійснювалася на XXXV Міжнародній науково-практичній конференції «Scientists and Modern Theoretical Ideas» (04-06 вересня 2023р., Хайфа, Ізраїль). За результатами апробації надруковано тези [Лісна 2023, с. 155–157].

Структуру роботи зумовлено науковою логікою, його метою та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (88 найменувань) і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У розділі визначаються теоретичні засади дослідження англomовних термінів міжнародного гуманітарного права, у зв'язку з чим аналізуються такі ключові поняття, як «термін», «термінологія», «терміносистема», «термінополе», «мова для спеціальних цілей», а також розглядаються визначення, запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими. Розділ також присвячено загальній характеристиці термінології міжнародного гуманітарного права та історії її формування, її специфіці, а також взаємозв'язку з іншими шарами термінологічної лексики.

1.1. Міжнародне гуманітарне право в екстра- та інтралінгвальних вимірах

Відповідно до загальновизнаного визначення «міжнародне гуманітарне право» (МГП) – це галузь права, яке встановлює правила ведення збройних конфліктів, метою якого є обмеження насильства під час війни. МГП регулює відносини між державами щодо захисту жертв війни та обмеження засобів і методів ведення війни під час збройних конфліктів – міжнародних та неміжнародних [Грушко 2022, с. 9].

МГП являє собою унікальну сферу життєдіяльності індивіда, для якої характерна особлива термінологія, поняття якої мають бути доступними та зрозумілими як працівникам гуманітарних організацій та юристам, так і представникам інших професій. Діяльність спеціалістів, які працюють у сфері МГП пов'язана з опануванням спеціальної термінології, у якій відображено поняття, що використовуються для кодифікації МГП у таких основних документах, як Гаазька конвенція, Женевські конвенції про захист жертв війни

1949 р. та Додаткові протоколи до них від 1977 року, резолюції Генеральної Асамблеї ООН та інші документи [Грушко 2022, с. 8].

Оскільки в центрі уваги цієї праці перебувають англомовні терміноодиниці МГП, які обслуговують сферу прав людини в умовах воєнних конфліктів, доцільно розглянути історію формування цієї терміносистеми.

Розвиток термінології МГП почався ще за часів стародавньої історії, і деякі поняття, які застосовуються й тепер, можна знайти практично у всіх релігіях, традиціях і культурах, адже історія конфліктів і воєн та історія МГП тісно пов'язані між собою. Найчастіше певні правила, які пізніше стали ключовими для МГП, можна знайти в найважливіших літературних пам'ятках людства – наприклад, у Біблії або давньоіндійському епосі «Магабхарата».

У процесі дослідження історії становлення й розвитку англомовних термінів МГП нами виявлено три основні етапи її формування, які пов'язані із розвитком самої англійської мови [Куц 2018, с. 21].

Давньоанглійська мова внаслідок впливу латини, а потім давньо-скандинавської мови містила кілька різних лексичних шарів: загально-германський, протоіндоєвропейський і власне англійський. Так, під впливом латини і римського права (з VIII ст. до н. е. – VI ст. н. е.) в її лексиконі МГП з'являється термін *casus belli* (казус беллі), який означає формальний привід для розв'язування війни однією державою проти іншої [УДЕ 2004, с. 501]. До цього ж періоду відноситься поява терміну *jus gentium* (англ. *law of nations/people*, укр. *право народів*), який використовувався на позначення створеної системи норм, що включала права та норми, запозичені з права інших держав, з якими Рим мав ділові відносини, і які діяли поряд з римським правом [Денисенко 2010, с. 7].

Історичні факти підтверджують, що в Середньовіччі війна була природним процесом і що засоби та способи ведення воєн не обмежувалися. Відповідно, середньовічна мова гуманітарного права вирізняється більшим лексичним розмаїттям. І якщо у стародавньому періоді лексика гуманітарного права була представлена у вигляді окремих лексичних одиниць, то вже в

Середньовіччі спостерігається формування термінології, що означає початок процесу систематизації, упорядкування спеціальної лексики. В цей період виникають такі важливі для галузі МГП терміни, як *contraband*, *defender*, *attorney*. Термін *контрабанда* (від італ. *contra* – проти та *bando* – указ уряду) використовувався на позначення продажу військових засобів всупереч заборонам, які діяли на той момент. Так, у 1139 р. Латеранський собор, погрожуючи відлученням від церкви, заборонив використовувати арбалети і продавати мусульманам судна і зброю [Олизько 2010, с. 66]. Це була спроба ухвалення постанов, спрямованих на обмеження способів і засобів ведення війни, а також торгівлі зброєю.

Вже наприкінці XIII ст. у правовій сфері латинська мова була витіснена французькою. У 1275 р., через два століття після нормандського завоювання, було видано перший закон французькою мовою. Латинська і старофранцузька мови залишалися мовами законотворчості до початку XIV століття, коли французька мова повністю замінила латину (окрім, звичайно, церковної лексики). До цього періоду відноситься поява в англійській мові ТМГП *defender* (від фр. *defendre* – захищатися, чинити опір) та *attorney* (від фр. *Atorné* – призначений для представлення чийось інтересів) [OED].

Новий час вважається початком формування терміносистеми МГП. Періодом становлення сучасного МГП вважається друга половина XIX ст. Вже в XIX ст. поряд із виникненням Червоного Хреста та укладенням низки міжнародних конвенцій МГП отримало свій основний розвиток. Згідно з лексикографічними джерелами [OED], у цей період починає активно застосовуватися термін *blockade* (від фр. *blocus* – рід барикад), який означає облогу військом або флотом фортеці, гавані або гирла річки ворога за допомогою перекриття всіх шляхів, що ведуть до неї, та позбавлення можливості сполучень. Згадана воєнна дія регламентується міжнародним правом (Паризька декларація 1856 року встановлює певні правила морського права в період війни).

У цей період також починають активно застосовуватися терміни *combatant* і *non-combatant* та відбувається їх чітке розмежування. Хоча само слово *combatant* (фр. *combatant* – той, хто бере участь у битві) з'явилося ще у середині XV ст. [OED], саме у XX ст. воно набуло сучасного значення у терміносистемі МГП. Так, у 1907 р. цей термін почав використовуватися на позначення осіб, які входять до складу збройних сил воюючих сторін і беруть безпосередню участь у воєнних діях зі зброєю в руках, на відміну від некомбатантів, тобто тих, хто не бере участі або припинив її у воєнних діях [Henckaerts 2005, с. 3].

Що стосується самого терміну *international humanitarian law* (міжнародне гуманітарне право), то вперше його було запропоновано у 1950-х роках відомим швейцарським юристом Ж. Пікте. За короткий період цей термін набув значного поширення в публіцистиці, юридичній літературі, а потім увійшов у назву Женевської дипломатичної конференції (1974-1977 рр.) з питання підтвердження та розвитку міжнародного гуманітарного права, що застосовується в період збройних конфліктів [Boyu 1982, с. 1]. Зараз цей термін широко застосовується як у текстах міжнародних договорів, резолюціях ГА ООН і РБ ООН, так і в деклараціях та інших правових актах.

Починаючи з XX ст., активно застосовуються аббревіації терміноодиниць МГП. Наприклад, *UN 1984 (Declaration on the Right of Peoples to Peace, 1984* – Декларація про право народів на мир, 1984), *H 1970 (Hague Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft* – Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден).

Для більш ґрунтового вивчення особливостей термінології МГП варто розглянути взаємозв'язок цієї правової галузі з іншими галузями міжнародного права і представити їх як частину загальної структури (Рис. 1.1) [Буткевич 2002, с. 157].

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	
• Право міжнародних договорів • Право міжнародних організацій • Право міжнародної безпеки (право зовнішніх зносин) • Дипломатичне право та консульське право • Міжнародне гуманітарне право • Міжнародне повітряне право • Міжнародне космічне право • Міжнародне морське право	Включає інститути: • Інститут виключної економічної зони • Інститут континентального шельфу • Інститут територіального моря та ін. Міжгалузеві інститути: • Інститут міжнародно-правової відповідальності • Інститут правонаступництва • Інститут міжнародно-правового визнання

Рис. 1.1. Галузі та інститути системи міжнародного права

Ця галузь включає багато понять, що входять до інших галузей міжнародного права, які повністю або частково збігаються за значенням із ТМГП. Вивчення термінології, якою послуговуються фахівці у сфері міжнародного гуманітарного права, є соціально важливим, адже це пов'язано не тільки з судовими процесами, різного роду консультаціями, а й із захистом прав людини у відповідних інстанціях. Крім того, представники цієї юридичної сфери не тільки захищають інтереси людей, а й певною мірою є гарантом збереження їхнього здоров'я й життя, адже МГП захищає також некомбатантів – тих, хто не бере участі або припинив участь у воєнних діях, і покликане захищати гідність людей і полегшити їхні страждання. Крім того, МГП охоплює як теорію, так і практику регулювання системи застосування методів і засобів воєнних дій, що ґрунтуються на дотриманні низки юридичних норм, які накладають обмеження на використання різних засобів і методів ведення війни.

До складу термінології МГП входять одиниці, які слугують для номінації ключових понять цієї галузі та характеру діяльності її суб'єктів. Це стосується терміноодиниць, пов'язаних з конкретними міжнародними нормами,

принципами і механізмами, призначеними для захисту прав некомбатантів, а саме: цивільного населення, журналістів, медиків, поранених, військово-полонених, людей, які пережили авіакатастрофу та кораблетрощу, а також інших осіб, які мають право на певні гарантії щодо захисту їхнього життя.

У процесі дослідження буде виявлено, що міжнародне гуманітарне право, також відоме як *jus in bello* («право війни» або «право збройних конфліктів»), являє собою галузь міжнародного публічного права. Основними принципами цієї галузі права є ідеї дотримання гуманності в умовах бойових дій, закріплені в міжнародних угодах, серед яких найбільш відомими є Женевські конвенції. Поштовхом до формування термінології МГП стала Конвенція 1864 р., прийняття якої було ініційовано у зв'язку із жорстоким і кровавим протистоянням двох армій в італійському муніципалітеті Сольферіно. У 1859 р. засновник Червоного Хреста Анрі Дюнан опублікував свою книгу «Спогади про Сольферіно», після чого запропонував створити добровільні організації, які б надавали допомогу пораненим під час бойових дій. Також пропозиції А. Дюнана включали ухвалення міжнародного договору, який би передбачав правила для захисту членів цих добровільних організацій [Грушко 2022, с. 7].

На сьогодні Женевські конвенції 1949 року, які регламентують правила захисту жертв збройних конфліктів, підписані 191 державою світу. Застосування положень міжнародного гуманітарного права поширюється на всіх індивідів, які потребують правового захисту, незалежно від їхньої приналежності до сторін конфлікту та причин його виникнення.

Застосування норм МГП можливе в рамках міжнародних відносин виключно за наявності ситуації збройного конфлікту. Саме тому для цієї розвідки було відібрано лише ті терміни, які безпосередньо стосуються норм поведінки ворогуючих сторін під час збройного конфлікту. На відміну від МГП, термінологія права прав людини в загальному розумінні виключає низку таких термінів, як: *prisoner of war*, *protection of victims of armed violence* тощо.

Поняття «право прав людини» також належить до галузі сучасного міжнародного публічного права і виникло після закінчення Другої світової

війни. Протягом тривалого повоєнного часу в рамках діяльності ООН було проведено кодифікацію існуючих норм у сфері прав людини, розроблено міжнародні стандарти, створено контрольні механізми для здійснення нагляду за дотриманням зобов'язань з боку держав щодо поваги до прав і свобод людини. Різниця між правом прав людини та МГП полягає в тому, що перше може застосовуватися як мирний час, так і під час збройних конфліктів, тоді як друге – лише у воєнний час.

Отже, підґрунтям для формування термінології галузі права прав людини є розуміння цінності людської особистості, її свобод та повага до гідності людини, що і закріплюють документи про права людини. Тоді як документи галузі МГП вказують, як саме сторони конфлікту мають поводитися з особами, які опинилися в їх владі. Норми права прав людини застосовуються абсолютно до всіх людей, а норми МГП – лише до певних осіб.

Таким чином, міжнародне гуманітарне право входить до системи міжнародного права і є галуззю, яка регулює правила ведення збройних конфліктів і має на меті захист життя та збереження гідності людей. Відповідно, термінологія МГП включає поняття, які відносяться до власне правової лексики. Проте до терміносистеми МГП увійшли терміни з інших галузей знання, а також елементи загальноновживаної лексики.

1.2. Англomовна термінологія міжнародного гуманітарного права в загальному термінознавстві

У сучасній лінгвістичній науці дослідження термінів і термінологій дедалі більше привертає увагу мовознавців. Теоретичне осмислення таких ключових понять, як «термін», «термінологія», «терміносистема», «мова для спеціальних цілей» тощо сприяють вирішенню проблем загального та спеціального мовознавства. Ці поняття мають багато визначень як у

вітчизняній, так і в зарубіжній фаховій літературі. Наведемо декілька визначень терміну, запропонованих українськими мовознавцями.

Наприклад, К. М. Тищенко вважає, що термін – це «лексична одиниця, що є найменуванням спеціального поняття, яка використовується у професійній сфері, та має дефініцію» [Тищенко 2000, с. 52]. На думку І. С. Квітко, термін – це слово або словосполучення, що співвідносяться з поняттям певної організованої галузі знання (науки, техніки тощо) [Квітко 1976, с. 21]. Як зазначає науковець, це «мовний знак (слово чи словосполучення), що співвідноситься з фаховим поняттям» [Квітко 1976, с. 14]. Цікавим також є визначення, відповідного до якого термін – це «номінативна одиниця фахової підмови, що вживається для точного йменування понять певної галузі знання» [Дудок 2009, с. 12].

У лінгвістичній науці розрізняють загальновживану мову (*Language for General Purposes*) і мову для спеціальних цілей (*Language for Special Purposes* або *Language for Specific Purposes* – *LSP*) [Hutchinson 1987, с. 14], що є синонімом феномену «фахова підмова». Мова для спеціальних цілей (МСЦ) функціонує у професійних сферах для спілкування фахівців і протиставляється загальновживаній мові, яка використовується всіма носіями мови, незалежно від їх професій та сфери діяльності [Морська 2012, с. 136].

У німецькомовній літературі на позначення МСЦ використовується термінопоняття *Fachsprache* («фахова мова»), введене Лотаром Гофманом для позначення мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між фахівцями певної галузі [Hoffmann 1987, с. 85].

Не дивлячись на те, що багато науковців протиставляють МСЦ та загальновживану мову, вони знаходяться у відносинах взаємозалежності. Так, на думку Л. І. Фурсової, «нема ніяких принципових перешкод для будь-якого слова або словосполучення стати терміном і, навпаки, для будь-якого терміна не існує перешкод загубити свою термінологічну відносність та перейти до загального користування» [Фурсова 2001, с. 168]. Т. Р. Кияк також відмічає, що

«якщо термін – це та ж сама лексична одиниця, відповідно, всі ознаки, властиві будь-якій лексичній одиниці, тобто тип структури, багатозначність, синонімія та антонімія, здібність сполучатися з іншими словами тощо» [Кияк 1989, с. 54].

Проте, як зазначають науковці, не варто ототожнювати термінологічну лексику із загальноновживаною, адже терміни мають обмежену сферу застосування та специфічні ознаки «функціонального, структурно-генетичного, лексико-семантичного, морфологічного, словотвірного, нормативно-стилістичного характеру» [Фурт 2020, с. 13]. Так, однією з головних ознак термінів науковці вважають їх дефінітивність, тобто наявність суто наукового та логічного визначення терміноодиниці. Як зазначає Т. Р. Кияк, дефініція – це логічне визначення поняття, що виявляє сукупність його характерних інтегральних і диференційних ознак [Кияк 1989, с. 14]. Саме наявність дефініції дозволяє термінам виконувати свою головну функцію – іменувати фахові поняття.

Серед інших властивостей термінів науковці виділяють точність, стислість і відносну однозначність [Томіленко 2015, с. 14], а також незалежність від контексту [Фурт 2020, с. 12.]. Окремо мовознавці відзначають цілеспрямований характер появи терміноодиниць, наголошуючи на тому, що вони створюються, запозичуються, переосмислюються тоді, коли виникає потреба йменування певного фахового явища [Чайка 2020, с. 32.]

Ще однією ознакою термінів називають їх системність, тобто приналежність до певної термінології, яка є «сукупністю термінологічних одиниць певної фахової галузі чи професійної сфери, що не є впорядкованою, штучно систематизованою та належним чином лексикографічно обробленою та зафіксованою у відповідних фахових словниках» [Овчаренко 2010, с. 172], або терміносистеми, яка є «впорядкованою множинністю термінів із зафіксованими зв'язками між ними, що відображають зв'язки між термінованими поняттями» [Карпінський 2017, с. 88].

Як зазначають мовознавці, формування терміносистеми можливе за таких умов:

- наявність спеціальної галузі знання з певними кордонами;
- наявність системи спільних понять, що належать до цієї галузі;
- наявність достатньо суворої теорії (концепції), що описує цю галузь, із системою понять, які є складовими цієї теорії;
- наявність природної мови та мови для спеціальних цілей, лексичні одиниці якої можуть бути використані для позначення понять цієї системи понять [Панько 1994, с. 28].

Терміносистеми розвинутих мов світу не можна вважати абсолютно впорядкованими, інакше це унеможливило би їх поповнення новими терміноодиницями та зробило б їх закритими регістрами. Проте така відкритість призводить, на думку вчених, і до негативних наслідків, а саме: до явища омонімії, необґрунтованого введення великої кількості іншомовних терміноодиниць, нечітких визначень термінів тощо [Симоненко 2009, с. 10–11].

На тлі розглянутих вище параметрів терміноодиниць варто зазначити, що деякі з них не виконуються на практиці. В першу чергу це стосується явища полісемії, коли точне значення тієї чи іншої терміноодиниці визначається лише в контексті. Ускладнення фахових понять призводить до ускладнення термінології, що вживається на їх позначення. Саме тому термінословосполучення значно переважають кількісно у всіх розвинених мовах світу [Хацер 2018, с. 282].

На ранніх етапах розвитку міжнародного права, коли його суб'єкти, система та інститути, а також принципи цієї галузі ще не були повністю вивчені, терміни формувалися на основі повсякденного досвіду та соціальної практики, які, власне, і були онтологічними джерелами права [Журавська 2021, с. 16–17]. На початковому етапі формування термінології МГП спостерігається брак науковості та переважання повсякденних понять, що зазвичай виражалися загальноживаними словами типу *international conflict* – міжнародний конфлікт, *war* – війна, *weapon* – зброя, *blockade* – блокада тощо. Наступні етапи формування термінології цієї галузі пов'язані з появою нових значень у цих понять і їх розширенням [Присяна 2016, с. 60–61]. Наприклад: *international*

armed conflict – міжнародний збройний конфлікт, *cyberwar* – кібервійна, *bacteriological weapon* – бактеріологічна зброя, *naval blockade* – морська блокада.

На сучасному етапі розвитку МГП в системі понять цієї галузі особливо важливого значення набувають такі терміни, як: *humanitarian principles* – гуманітарні принципи, *right to family integrity* – право на збереження цілісності сім'ї, *method of legal regulation* – метод правового регулювання, *prisoners of war* – військовополонені, *wounded and sick* – поранені та хворі тощо. Відповідно, із розширенням і поглибленням досвіду в цій царині права з'являються нові терміни, що також веде до змін у термінології МГП.

У сфері МГП постійно відбуваються зміни, пов'язані з появою, наприклад, нових видів зброї або переосмисленням спеціальних правових понять в умовах збройних конфліктів, як це, наприклад, відбувається зараз через війну, розв'язану Російською Федерацією проти України, впровадженням нових методів і засобів правового захисту, культурою та традиціями окремих держав, особливостями їхньої географії та соціального контексту тощо.

У першому наближенні до об'єкта цього дослідження можна вважати, що термінологія МГП включає як спеціальні лексичні одиниці, що мають правове значення, так і загальноживану лексику, семантика якої також наближається до термінів права. Наприклад: *prosecution* – притягнення до відповідальності, *offender* – кривдник (правопорушник), *gross negligence* – груба небалість.

Окрім власне правових термінів терміносистема МГП включає лексеми, запозичені з інших наукових галузей:

- з математики: *caliber* (діаметр) – в галузі МГП позначає вимір діаметра ствола вогнепальної або іншої зброї; *bilateral* (двосторонній) – в галузі МГП цей термін використовується для позначення дискусій або переговорів з питань зовнішньої політики, які відбуваються між двома сторонами;

- з біології та генетики: *biological* (біологічний), *bacteriological* (бактеріологічний) – в галузі МГП ці терміни вживаються для позначення зброї, що використовує шкідливих комах або інші живі чи мертві організми або їхні

токсичні продукти життєдіяльності, щоб викликати хвороби і патологічних змін у людей і тварин, *gender* – цей термін використовується у значенні статі, статева приналежність, гендер;

- з медицини: *disability* (інвалідність) – в галузі МГП застосовується для позначення осіб з інвалідності, які в умовах збройних конфліктів та стихійних лих вважаються одними з найуразливіших верств населення;

- з галузі будівництва: *build up* – в терміносистемі МГП цей термін означає нарощування сил і засобів (озброєнь);

- з релігії: *stigma* (стигма) – в галузі МГП позначає соціальний стереотип, який відображає упереджене ставлення оточуючих до окремих осіб, груп людей або, навіть до самого себе на підставі реальних чи приписуваних їм якостей;

- з географії: *area* (територія, місцевість) – у галузі МГП використовується термін *rear area*, що позначає тил або тиловий район, тобто частину зони бойових дій, яка містить бази та використовується для тактичного і матеріально-технічного забезпечення операцій, *zone* (зона) – наприклад, термін *contact zone* використовується для позначення району зіткнення військ, фронту.

Таким чином, у сучасному термінознавстві поняття «термін» трактується як мовний знак, одиниця фахової підмови, що використовується на позначення понять певної професійної сфери чи галузі знань і має такі ключові ознаки, як: от: дефінітивність, точність, стислість, відносна однозначність, системність та відсутність синонімів. Проте, як зазначають вчені, ні всі з цих ознак виконуються на практиці, адже в багатьох терміносистемах існує явище полісемії. Що стосується питання формування англomовної термінології міжнародного гуманітарного права, то його можна умовно поділити на три етапи: перші терміни цієї галузі з'явилися ще за часів стародавньої історії, Середньовіччя відзначається процесами систематизації та упорядкування наявних термінів, тоді як у Новий час спостерігається суттєве розширення терміносистеми МГП та її повноцінне формування.

1.3. Методика добору та аналізу матеріалу

Необхідність розкриття логіки дослідження термінології міжнародного гуманітарного права, виконання низки завдань, поставлених у цій науковій роботі, а також комплексність її мети зумовлює необхідність застосування певної методики добору та аналізу матеріалу. Для виконання завдань роботи наша розвідка проводилася у шість етапів, на кожному з яких було застосовану низку наукових методів.

Науковий метод (від грец. μέθοδος – «шлях крізь») – це «система регулятивних принципів і прийомів, за допомогою яких досягається об’єктивне пізнання дійсності, генерується нове знання. Методи в науці утворено завдяки рефлексії над уже отриманими теоретичними результатами в освоєнні певної предметної області дослідження» [Вовк 2019, с. 28]. Загальнонаукові методи можуть застосовуватися в наукових дослідженнях будь-якої галузі. Такими є, наприклад, методи аналізу та синтезу, спостереження та опису, індуктивний і дедуктивний методи, метод кількісного аналізу тощо. Для досліджень мови, мовлення, мовних і мовленнєвих явищ та одиниць релевантним є поняття лінгвометодології, завданням якої є встановлення природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу, а також формування інструментарію, установок і способів опису й аналізу мови та її продуктів [Габідулліна 2019, с. 4].

До суто лінгвістичних методів науковці відносять не тільки, наприклад, метод суцільної вибірки [Петрина 2018, с. 176], етимологічний, семантичний та компонентний аналіз, [Габідулліна 2019, с. 6, 45], метод лінгвістичного спостереження [там само, с. 20], але й методи комп’ютерної лінгвістики (наприклад, метод автоматизованого порівняння слів) [там само, с. 44], корпусної лінгвістики [там само, с. 267], а також перекладацький аналіз [Камінський 2013, с. 171]. У нашій роботі застосовуються як загальнонаукові, так і суто лінгвістичні методи, а також методи перекладацького аналізу, що свідчить про комплексний характер нашої розвідки.

На першому етапі нашої розвідки, який є підготовчим, здійснювався добір та систематизація фактологічного матеріалу, тобто терміноодиниць міжнародного гуманітарного права. Вказані одиниці добиралися з англomовних словників та глосаріїв термінів МГП [DoD DMAT; ICRC GTusedEHL; RDMASUE 2009; UN LA] та документів, що регулюють норми МГП [ЄКПЛ; ЖКЗЦНПЧВ; ЖКПВ; ECHR; GCRPCPTW; GCRTWP] за допомогою суцільної вибірки, що вважається лінгвістично релевантним методом. За допомогою цього методу для аналізу було вибрано 500 терміноодиниць.

Другий етап дослідження присвячено аналізу теоретико-методологічних засад вивчення термінів МГП. На цьому етапі було висвітлено питання проблем дослідження термінів і термінологій, схарактеризовано ключові для нашої розвідки поняття «термін МГП», «термінологія МГП», «терміносистема МГП», «мова для спеціальних цілей», а також проаналізовано специфіку англomовної термінології МГП, а саме тих її властивостей, які відрізняють її від одиниць інших науково-технічних галузей, зокрема від загальноюридичних термінів та терміноодиниць галузі права прав людини. На другому етапі також було здійснено опис історії розвитку терміносистеми МГП. Загальнонауковими методами виконання другого етапу є загальнонауковий метод критичного аналізу наукової літератури з термінознавства, наукових праць, присвячених дослідженню проблем загального права, МГП та права прав людини, та науково-популярної літератури з історії розвитку термінології МГП, а також методи синтезу, формалізації та опису. Також на цьому етапі було застосовано лінгвістичні методи етимологічного, діакронічного та семантичного аналізу.

Третій етап розвідки скеровано на аналіз семантичних особливостей англomовних терміноодиниць міжнародного гуманітарного права. На цьому етапі було проаналізовано способи та механізми семантичного творення ТМГП, визначено архісеми термінологічного поля МГП, з'ясовано основні тематичні групи цих одиниць. Методами виконання цього етапу є методи семантичного аналізу, опису та формалізації. Отримані результати цього етапу можуть, на

нашу думку, посприяти подальшій систематизації та класифікації ТМП, а також їх лексикографічній обробці.

Четвертий етап дослідження присвячено аналізу структурних особливостей англomовних ТМП. На цьому етапі було застосовано лінгвістичні методи структурного та частиномовного аналізу. Також було задіяно загальнонаукові методи опису та кількісного аналізу, що допомогло висвітлити результати структурного аналізу терміноодиниць МП. Вказані методи дозволили виокремити та зробити аналіз простих і складних термінів досліджуваного корпусу термінології, її термінологічних сполучень (багатокомпонентних термінів) та аббревіатур.

Фокусом п'ятого етапу є перекладацький аналіз терміноодиниць МП. Для виконання цього етапу було проаналізовано способи перекладу досліджуваної термінології та перекладацькі трансформації, що застосовуються з цією метою, і, відповідно, вжито лінгвістичні методи семантичного та перекладацького аналізу.

На шостому етапі, який став заключним, було укладено глосарій англomовних термінів міжнародного гуманітарного права з їх перекладом українською. Для цього було, відповідно, застосовано методи перекладацького та лексикографічного аналізу.

Отже, англomовні терміни міжнародного гуманітарного права досліджувалися нами комплексно та із застосуванням різних наукових методів, задіяних на шести етапах розвідки. Серед загальнонаукових методів для дослідження були застосовані методи критичного аналізу, синтезу, формалізації та опису. Також було використано кількісний аналіз для унаочнення результатів роботи. Суто лінгвістичні методи у нашому дослідженні представлені методами етимологічного, семантичного, частиномовного, структурного, перекладацького та лексикографічного аналізу, а також методом суцільної вибірки.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У розділі здійснюється аналіз структурних і семантичних характеристик англомовних термінів міжнародного гуманітарного права та розглядаються способи, засоби і механізми їх творення. У розділі також визначаються основні тематичні групи вказаних одиниць.

2.1. Семантико-ідеографічна класифікація англомовних ТМГП

Вивчення семантичних особливостей термінів МГП є важливим як для усвідомлення їх значень, так і для систематизації цих одиниць, а також розуміння, за допомогою яких засобів і механізмів їх було утворено. Аналіз семантичних особливостей терміноодиниці також допомагає встановити відмітні характеристики її значень, завдяки чому виявляються не тільки відмінності в її значенні від інших термінів, але й приналежність до певного шару, групи мовних одиниць [Д'яков 2000, с. 20].

2.1.1. Семантичні способи творення англомовних ТМГП

У сучасному термінознавстві існують різні підходи до питання термінотворення [Єнікєєва 2006; Лучик 2021; Полюжин 1999]. Однак більшість мовознавців вирізняють такі способи творення терміноодиниць:

- морфологічний, унаслідок якого терміноодиниці утворюються шляхом афіксації (*peacekeeping*, *annexation*, *demobilization*, *displacement*);
- морфолого-синтаксичний, за допомогою якого утворюються складні терміни (*warship*, *booby-trap*, *cease-fire*, *kidnapping*) та аббревіатури (*IDP* –

internally displaced person, OCHA – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, SOFA – Status of Forces Agreement). До цього ж способу термінотворення також відносять конверсію (*an appeal (N) – to appeal (V), an attack (N) – to attack (V), an escape (N) – to escape (V), a massacre (N) – to massacre (V)*);

- синтаксичний, за допомогою якого утворюються терміни-словосполучення (*brinkmanship policy, crime against humanity, direct effects of war, European Court of Human Rights*);

- семантичний, унаслідок якого терміни якоїсь конкретної галузі утворюються шляхом переосмислення одиниць загальноновживаної лексики або термінів інших галузей [Єнікеева 2006, с. 32; Лучик 2021, с. 61].

Оскільки цей пункт присвячений семантичним способам творення термінів МГП, ми детальніше розглянемо саме їх, а на інших способах термінотворення зупинимося під час аналізу одно- і багатокomпонентних терміноодиниць МГП, який буде зроблено у наступному підрозділі.

Семантична деривація відзначається досить високою продуктивністю в сучасній англійській мові, що є «результатом функціональної мобільності лексики, її руху від периферії системи (від мов для спеціальних цілей, соціолектів) до її ядра – загальнонародної мови, від ядра системи до периферії (від загальнонародної мови до мов для спеціальних цілей, соціолектів), а також пересування усередині периферії» [Зацний 2001, с. 58]. Семантична деривація, яку також називають вторинною номінацією та семантичною транспозицією [Карпіловська 2010, с. 27], є складним процесом народження нових значень слів, який спричиняє перебудову їх семантичної структури.

Відмінність між словотворчою деривацією та семантичною деривацією, як зауважує Н. П. Тропіна, полягає не в їх суті, адже обидва способи виконують функцію номінації, а в техніці та мовних ресурсах, що використовуються в кожному з цих випадків [Тропіна 1997, с. 58]. Якщо у випадку словотворчої деривації слова, які утворюються таким способом, є новими за своїм морфемним складом і/або граматичними характеристиками, то у випадку

семантичної деривації змінюється змістова частина слів, які вже наявні у мові, в результаті чого з'являються нові номінативні одиниці.

Значну кількість термінів МГП утворено саме **семантичним шляхом** внаслідок переосмислення значення одиниць загальноновживаної мови, завдяки чому вони набули термінологічного значення. Цей процес називається термінологізацією, яка, як зазначає Л. В. Струганець, є «семантичним процесом, який охоплює широке коло слів літературної мови і призводить до перебудови їх семантичної структури. Рух зі сфери загальноновживаної лексики до термінологічної відбувається за двома напрямками: шляхом розвитку вторинних термінологічних значень у звичайних лексичних одиницях і шляхом використання загальноновживаних слів у складних термінах [Струганець 2002, с. 227].

Продуктивними семантичними механізмами термінологізації є метафоризація та метонімізація [Зацний 1992, с. 33], а також використання власних імен у складі терміноодиниць [Дзюба 2010, с. 55].

На думку вчених, метафора «є креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в певному відношенні» [Борисович 2020, с. 56] і є «домінантою у процесі семантичної деривації» [Зацний 1992, с. 33]. Саме шляхом метафоризації було утворено наступні терміни МГП: *attackable* – *уразливий, відкритий для нападу*; *arms race* – *гонка озброєнь*; *creeping annexation* – *«повзуча» (поступова) анексія*; *diplomatic pouch* – *дипломатична пошта*; *Cold War* – *Холодна війна*.

У процесі **метонімізації** значення термінів «формується на основі суміжності понять (просторової, часової чи причинної)» [Д'яков 2000, с. 78]. Метонімія «акцентує увагу на індивідуальній рисі, надаючи змогу адресатові ідентифікувати об'єкт, виділити його зі сфери спостереження, відрізнити від інших предметів» [Куш 2012, с. 63]. Моделями метонімічного перенесення є відношення «об'єкт – дія», «дія – об'єкт», «дія – результат дії», «подія –

документ, що її фіксує» та ін. Шляхом метонімізації було утворено наступні терміноодиниці МГП: *bargaining* – *переговори*; *grab bag* – *тривожна валіза*, *burden of proof* – *тягар доведення (доказу)*; *prosecution* – *притягнення до відповідальності, судове переслідування, сторона обвинувачення*; *Millennium Declaration* – *Декларація тисячоліття ООН*.

Інколи образ, що знаходиться в основі метафоричного або метонімічного перенесення, неможливо зрозуміти одразу, і для того, щоб його «дешифрувати», необхідно звернутися до тлумачних чи етимологічних джерел. Наприклад, термін *ask-ask* використовується для позначення зенітної артилерії. Цей ініціалізм виник у 1926 році і походить з фонетичного алфавіту, який військові використовували до 1941 року. Хоча алфавіт і було змінено, назва збереглася і не була замінена на *able able* [RDMASUE 2009, с. 5]. А термін *narrow yellow* означає військову форму штабних офіцерів армії Сполучених Штатів [RDMASUE 2009, с. 685].

Наявними в англомовній термінології МГП є **епонімічні терміни**, наприклад: *Geneva Conventions* – *Женевські конвенції*, *Hague Conventions* – *Гаазькі конвенції*, *International Criminal Tribunal for Rwanda* – *Міжнародний трибунал щодо Руанди*. Епонімічні терміни утворюються на основі **антономазії**, яка є «різновидом метонімії, побудованої на вживання власного імені замість загального» [Татаровська 2020, с. 48]. Наприклад, в аналізованій термінології за допомогою антономазії було утворено такі терміни: *Drago Doctrine* – *Доктрина Драго*, *Martens Clause* – *Декларація Мартенса*, *Pyrrhic victory* – *Піррова перемога*.

Англомовні терміни МГП утворюються також шляхом **ретермінологізації**, що є процесом перенесення терміну з однієї професійної галузі в іншу з його повним чи частковим переосмисленням або ж перетворення в міжгалузевий термін [Котенко 2019, с. 234]. Наприклад, математичний термін *divider* (циркуль) в сфері МГП означає системи, інститути або фактори, які історично або традиційно розділяють людей або групи людей, і, таким чином, посилюють напруженість між ними та можуть призвести до деструктивної

конкуренції [Wallace 2016, с. 27]. Терміни *escalation* та *de-escalation* перейшли в термінологію міжнародного гуманітарного права з конфліктології [Kriesberg 1998, с. 23].

До процесів семантичної деривації також відносять **детермінологізацію**, що є явищем мовної системи, виявом мовної економії й асиметричного дуалізму мовного знака, яке являє собою перехід термінів до загальноновживаної лексики [Селіванова 2006, с. 117]. Як зазначають мовознавці, зазвичай процес детермінологізації відбувається тоді, коли термін перекриває дефіцит у номінації тих чи інших об'єктів або відношень, займає порожню лакуну в певному семантичному полі [Струганець 2002, с. 245]. Наприклад, в ЗМІ та соціальних мережах часто зустрічається словосполучення *army of fans/admirers/supporters*, до складу якого входить термін МГП *army*. Це ж стосується терміноодиниці *justice*, яка часто використовується в мовленні політиків та журналістів, у художній літературі, тому не сприймається носіями мови саме як термін, а термінологічність значення цієї одиниці можна визначається лише у фаховому контексті.

Отже, семантичний спосіб творення термінів МГП є продуктивним і актуалізується процесами термінологізації, ретермінологізації та детермінологізації. Механізмами термінологізації є метафоризація та метонімізація, завдяки яким одиниці загальноновживаної лексики або набувають термінологічності або терміни з інших сфер переходять до терміносистеми МГП та отримують нове відповідне значення. Також наявними в аналізованій термінології є епонімічні терміноодиниці, які утворюються на основі антономазії. В процесі детермінологізації англomовні терміноодиниці МГП втрачають своє спеціальне значення та переходять до загальноновживаної лексики.

2.1.2. Термінологічні поля та тематичні групи в терміносистемі МГП

Термінологія науки або певної галузі знань – «це не просто набір термінів, а семасіологічне вираження певної системи понять, характеристика та істотні ознаки яких виявляються зокрема за допомогою поняття семантичне поле» [Гладченко 2016, с. 16]. На думку науковців, термінологія для терміноодиниці і є тим самим полем, яке дає точність та однозначність і поза яким слово втрачає свою термінологічність. Термінополе замінює терміну контекст і виступає найсуттєвішою ознакою, яка відрізняє терміноодиницю від слів загальноповживаної лексики [Ріба-Гринишин 2020, с. 38]. Терміноодиниця, яка перебуває в межах термінополя з чітко окресленою дефініцією, поза цим полем набуває конотативного значення як звичайна лексична одиниця та перестає бути терміном. Термінологічне поле з часом може зазнавати змін – через появу нових одиниць чи втрату старих, а також міграцію термінів у межах самого поля [Півнюва 2019, с. 183].

Як зазначають мовознавці, для термінополя характерним є такий набір ознак [Главацька 2014, с. 17]:

- системність;
- семантична й функціональна спільність елементів поля;
- ієрархічна побудова поля, що передбачає наявність гіпо-гіперонімічних відношень між одиницями поля;
- виокремлення у структурі поля ядра та периферії;
- розмитість між зонами ядра та периферії, між зонами периферії;
- атракція як здатність притягувати до себе елементи інших полів або бути включеним до іншої інваріантної групи.

Термінологічне поле відбиває стратифікаційну структуру термінології, тобто її наповненість та розподіл термінологічних понять за шарами ієрархії [Ріба-Гринишин 2020, с. 39]. Кожне термінополе має своє ядро, яке формується навколо інваріантної лексеми (архісеми, доміанти), яка має низку найхарактерніших семантичних ознак для вираження інтегрального значення

усього поля [Полюжин 1999, с.183]. Польова структура англomовної термінології міжнародного гуманітарного права формується навколо архісем *law, humanitarian law, war* та *conflict*. Елементи ядерної зони є інформаційним центром усього поля, несуть найбільше функціональне навантаження та позначають родові поняття [Півнюва 2019, с.183]. Відзначимо, що родові поняття можуть розвиватися, унаслідок чого з'являються нові терміни з більш поглибленими значеннями. Наприклад, розвиток родового поняття *conflict* можна представити наступним чином: *conflict – armed conflict, intrastate conflict, interstate conflict, protracted conflict, conflict mitigation*.

Термінологічні поля мають також периферію, яка містить одиниці, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля [Гешко 2014, с. 76]. Крім того, одиниці, що входять до периферійної зони одного термінополя, можуть входити до ядра іншого і навпаки. Наприклад, лексема *prosecution*, яка є периферичною для досліджуваної терміносистеми, входить до ядра термінополя *criminal proceedings* у значенні «*the lawyers in a court case who represent the side that accuses someone of committing a crime*» [CD].

Між одиницями термінополя існують гіпо-гіперонімічні відношення. Лексичні одиниці об'єднані категоріальною семою, внаслідок чого одне поняття співвідноситься з іншим, яке є більш широким у семантичному плані та називає більшу кількість денотатів [Дмитрасевич 2014, с. 35]. Поняття, яке вище за рангом у системі польової ієрархії міжнародного гуманітарного права, вважається гіперонімом, а поняття, яке є підлеглим йому та має вужче значення, – гіпонімом. Наприклад, термін *conflict* є гіперонімом для термінів *combat, armed combat, assault, dogfight, naval battle, pitched battle*; але в той же час він є гіпонімом термінодиниці *military action*.

Ядерно-периферійна структура термінології МГП дозволяє виокремити за семантичними та логічними принципами окремі тематичні групи термінів, які об'єднують термінодиниці за більш специфічними тематичними ознаками. Ці групи, як зазначають науковці, базуються не на лексично-семантичних

зв'язках, а на класифікації самих предметів та явищ, і хоча вони пов'язані однією типовою ситуацією або спільною темою, спільна ідентифікувальна (ядерна) сема для них не обов'язкова [Півнюва 2019, с. 185]. Деякі мовознавці ототожнюють поняття «лексико-семантична група» та «тематична група», адже обидва ці угруповання мають здатність виражати об'єктивну реальність, послуговуючись лексичними засобами. Наприклад, на думку О. А. Олексенко, «термін «тематична група» можна вживати паралельно з терміном «семантична група», оскільки групи слів, об'єднані на основі предметно-логічної спільності, здебільшого характеризуються й деякими спільними для них мовними ознаками» [Олексенко 1999, с. 28]. Проте, згідно зі Словником лінгвістичних термінів [Ганич 1985, с. 55], перше – це підгрупа мовних одиниць у межах однієї частини мови, об'єднаних за спільними видовими значеннями, тоді як друге – це ряд мовних одиниць, поєднаних спільними родовими значеннями, тобто мовні одиниці, які називають різновиди одного й того самого ряду предметів.

Як зазначають науковці, особливість тематичної групи полягає в тому, що вона, з одного боку, виділена на основі логічного членування широкого поняття, а з іншого боку, – на основі того, як це поняття членується, і логікою мови – значеннями слова. Таким чином, тематична група є сходинкою класифікації, на якій логіка мовного членування семантичного континууму виступає вже не просто як попередня, інтуїтивна основа, як орієнтир у процесі систематизації людських уявлень про об'єктивну дійсність, але й як самостійний фактор, як питомо мовне членування уявлень людини про об'єктивну дійсність [Соколовская 1990, с. 47].

Спираючись на наведені вище потрактування, доцільно розрізняти такі ключові тематичні групи в досліджуваному корпусі термінології МГП:

- терміни на позначення воєнних дій: *aggression, air strike, annexation, armed conflict, indiscriminate attack, Cold War, colonial war, combat, conflict escalation, confront, counter-attack, crises, dogfight, ethnic war, hostility, guerrilla*

warfare, invasion, liberation, massacre, occupation, offensive, rebellion, total war, war of national liberation;

- терміни на позначення методів ведення війни: *bombardment, bondage, breach, cease-fire violation, coercion, collective punishment, counter-espionage, defense, destruction, deterrence, encirclement, espionage, extermination, famine, genocide, hostage taking, human shield, incitement, indiscriminate weapon, inhumane treatment, intimidation, marauding, massacre, mobilization, occupation, perfidy, pillage, piracy, racial discrimination, reprisal, ruse of war, sabotage, self-defense, shelling, siege, terror, war crime, war on terror (WOT);*

- терміни на позначення засобів ведення війни: *ack-ack, artillery, biological weapon, booby-trap, chemical weapons, chlorine gas, cluster munition, firearms, incendiary weapons, indiscriminate weapon, mine, missile, munitions, nuclear weapon, ordnance, small arms and light weapons (SALW), shell, unexploded ordnance (UXO), weapons of mass destruction;*

- терміни на позначення осіб, які входять до складу збройних угруповань і беруть безпосередню участь у воєнних діях, і осіб, які не беруть участі або припинили участь у воєнних діях: *asylum seeker, at-risk adult, belligerent, boat people, child soldier, civilian person, civilian population, combatant, deserter, displaced person, Distinction between Civilians and Combatants, embedded journalist, fighter, guerrilla, hors de combat, hostage, mercenary, minor, missing person, non-combatant, offender, person taking no active part in the hostilities, prisoner of war, privateer, protected person, refugee, saboteur, spy, stateless person, survivor, war correspondent, wounded and sick, wrongdoer;*

- назви збройних угруповань: *army, armed forces, commando, levee en masse, peacekeeping forces;*

- терміни на позначення професій/фахівців у галузі МГП: *case worker, conciliator, diplomat, Emergency Relief Coordinator, evacuation team, humanitarian and relief personnel, humanitarian aid worker, incentive worker, Ombudsman, parlementaire, volunteer;*

- терміни гуманітарного права та гуманітарної діяльності: *accountability, action plan, assistance, asylum, basic needs, bilateral aid (assistance), capacity building, Code of Conduct, Consolidated Appeal, coping capacity, crises management, dignity, disaster management, disaster prevention, emergency, emergency relief, emergency relief operation, evacuation, first aid, force majeure, gender equality, gender-based violence (GBV), host community, human rights, human rights law, humanitarian aid worker, humanitarian assistance, humanitarian coordination, humanitarian law, humanitarian operating environment, humanitarian operation, humanitarian principles, impartiality, inalienability of rights, international humanitarian law, marginalization, non-violence, Protection from Sexual Exploitation and Abuse and Sexual Harassment. PSEA Task Force, respect for international humanitarian law, rights-based messaging, right of access, right of humanitarian initiative, risk assessment, safe haven, shelter, stigmatization, survivor-centered approach, trafficking in persons, vulnerability, vulnerable groups, welfare, zero tolerance policy;*

- терміни на позначення установ МГП: *Central Tracing Agency, Committee against Torture, Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), Conflict Prevention Centre, European Court of Human Rights, Executive Committee on Humanitarian Affairs, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Inter-Agency Standing Committee (IASC), International Committee of the Red Cross (ICRC), International Court of Justice (ICJ), International Criminal Court (ICC), International Humanitarian Fact-Finding Commission (IHFFC), Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR), United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR);*

- терміни на позначення документів, що регулюють норми МГП: *Charter of the United Nations (UN Charter), Drago Doctrine, Geneva Conventions, Hague Conventions, Martens Clause, Millennium Declaration, Ottawa Convention (Ottawa*

Treaty), Rome Statute of the International Criminal Court, Status of Forces Agreement (SOFA), Universal Declaration of Human Rights (UDHR);

- терміни на позначення методів та механізмів врегулювання конфліктів: *armistice, arms control, arms embargo, bargaining strategy, coercive bargaining, brinkmanship policy, cease-fire, coercive diplomacy, conflict prevention, days of tranquility, demilitarized zone (DMZ), diplomacy, diplomatic protection, disarmament, enforcement, honours of war, negotiation, neutral territory, peacebuilding mission, peace enforcement, peacekeeping operation, peacemaking, preventive diplomacy, protecting power, reconciliation, sanction (disciplinary, economic, smart), suspension of hostilities, temporary ceasefire, truce enforcement;*

- терміни на позначення правових процедур і процесів: *ad hoc tribunal, amnesty, appeal, arbitration, arrest, burden of proof, complaint procedure, crime against humanity, crime against peace, de facto, de jure, death penalty, due process, international criminal law, judgement, judicial guarantees, jus ad bellum, legitimacy, non bis in idem, persecution, prosecution, punitive, restorative justice, rule of law.*

Отже, термінологічне поле МГП – це відкрита гетерогенна система спеціальних найменувань, структура якої поділяється на ядро та периферію, а між одиницями термінополя існують гіпо-гіперонімічні відношення. Ядро термінополя МГП формується навколо інтегральних сем (архісем) *law, humanitarian law, war* та *conflict*. Логічно-семантичний принцип дозволив виділити одинадцять ключових тематичних груп у межах термінополя МГП, одиниці яких використовуються на позначення воєнних дій, методів та засобів ведення війни, комбатантів/некомбатантів, професій та фахівців у галузі МГП, установ МГП, документів, що регулюють норми МГП тощо. До периферії зараховуємо міжгалузеві та загальнонаукові терміни таких галузей, як математика, біологія, медицина, конфліктологія, географія, а також загально-юридичні терміни.

2.2. Структурно-композиційна класифікація англомовних ТМГП

Вивчення особливостей структурного оформлення термінів, на думку мовознавців, є необхідним, оскільки структура терміноодиниці пов'язана із семантикою, точніше, семантика термінологічної одиниці частіше, ніж в одиницях загальноновживаної лексики, виражається структурними елементами терміноодиниці [Марчук 2019, с. 254]. На сьогоднішній день у термінознавстві існує декілька класифікацій термінів, що визначають їх структурні ознаки.

Згідно з класифікацією Х. Сагера [Sager 1990, с. 72, 76], терміноодиниці за своєю структурою поділяються на прості (однокомпонентні), які утворюються шляхом деривації, тобто афіксації, шляхом переосмислення загальнолітературного слова або іншого терміну, а також запозичення терміну з іншої терміносистеми, та конверсії; складні (двокомпонентні), які утворюються шляхом складання слів чи їх основ і є цільнооформленими; терміносполуки (багатокомпонентні), які формуються шляхом поєднання двох і більше елементів і є нарізнооформленими, але семантично цілісними. Науковець також виділяє терміни, що утворюються шляхом аббревіації та скорочення.

В. І. Карабан поділяє терміни за їх будовою та особливостями творення на такі групи [Карабан 2004, с. 315]:

- 1) терміни-кореневі слова;
- 2) похідні терміни, утворені шляхом афіксації;
- 3) складні терміни;
- 4) терміни-словосполучення;
- 5) терміни-скорочення.

Власну класифікацію формальної структури терміноодиниць пропонує і А.Я. Коваленко, згідно з якою вони поділяються на терміни-слова (прості, похідні, складні), терміни-словосполуки, терміни-аббревіатури, а також терміни-символо-слова [Коваленко 2007, с. 34]. У нашому дослідженні ми спиратимемося на класифікації структурних особливостей терміноодиниць, запропоновані українськими мовознавцями В. І. Карабаном і А. Я. Коваленко.

2.2.1. Прості й складні однокомпонентні ТМГП

Однокомпонентні терміни поділяються на прості (кореневі та похідні) та складні, а загальна кількість однокомпонентних терміноодиниць становить 195 (39%).

Прості терміни. Результати проведеного нами аналізу англomовних однокомпонентних термінів МГП показують, що 6% (31 одиниця) із них є простими непохідними, тобто однослівними терміноодиницями, основа яких співпадає з коренем. Прикладами простих непохідних термінів у нашій вибірці є такі: *appeal, attack, camp, right, war*.

Похідних термінів в аналізованій термінології значно більше, їх загальна кількість становить 137 одиниць (27%). Ключовим способом творення цих термінів є афіксація – морфологічний спосіб словотвору, внаслідок якого до вихідного слова чи його основи додається префікс або/та суфікс. Афікси завжди сприяють конкретизації та чіткості семантичного навантаження термінів.

Аналіз нашої вибірки виявив, що одним з найбільш продуктивних суфіксів, за допомогою якого утворюються терміни МГП, є суфікс *-ing*: *bargaining, cleansing, hijacking, incoming, marauding, monitoring, occupying, peacebuilding, peacekeeping, shelling, trafficking*.

Високий ступінь продуктивності також мають суфікси *-tion* і *-sion*: *annexation, assimilation, capitulation, convention, commission, demobilization, discussion, invasion, suppression, suspension*.

До менш продуктивних суфіксів, за допомогою яких утворюються англomовні терміни МГП, відносяться:

- er / -or: *conciliator, coordinator, fighter, prisoner of war, privateer, survivor*;
- age: *bondage, espionage, pillage, sabotage*;
- ance: *allegiance, assistance, ordnance, tolerance*;
- ity: *atrocious, capacity, security, community*;
- ment: *bombardment, disarmament, displacement, punishment*;
- ness: *weariness, witness*.

Похідні терміни творяться й за допомогою префіксів, що можуть поєднуватися з суфіксами. Найбільш продуктивними в аналізованій вибірці є антонімічні префікси:

anti-: *anti-personnel*;

de-: *demobilization, deportation, destruction*;

dis-: *disarmament, displacement*;

non-: *non-combatant, non-derogable, non-violence*;

un-: *unaccompanied, unexploded*.

Також було встановлено, що для англомовних термінів міжнародного гуманітарного права високий ступінь продуктивності має префікс *re-*: *reconciliation, reconstruction, resettlement, retreat*.

Менш продуктивними є такі префікси, як:

inter-: *Inter-Agency, international, interstate*;

intra-: *intrastate*;

pre-: *prevention*.

Серед терміноодиниць виявляються такі продуктивні моделі творення похідних термінів:

- N + suf. (*bondage, fighter, prisoner*);

- V + suf. (*annexation, assistance, invasion, suppression, weariness*);

- pref. + N (*anti-personnel, interstate*);

- pref. + N + suff. (*demobilization, disarmament, international, prevention*).

Прості англомовні терміни МГП представлені однокомпонентними кореневими (непохідними) одиницями та похідними одиницями, утвореними шляхом афіксації. Найбільш продуктивними моделями творення похідних терміноодиниць МГП є моделі N + suf., V + suf., pref. + N та pref. + N + suff.

Складні терміни. Складні терміни, які також називають термінами-композиатами [Литовченко 2016, с. 103], значно поступаються за своєю кількістю в аналізованій вибірці похідним термінам – їх кількість становить 27 одиниць (6%). До складу таких терміноодиниць можуть входити корені або похідні слова, а пишуться вони разом або через дефіс. Як зазначають

мовознавці, словоскладання є достатньо продуктивним способом термінотворення, оскільки складні слова як найбільш економний засіб номінації є свідченням дії в мові закону економії лінгвальної енергії, що надзвичайно важливо для професійного мовлення [Литовченко 2016, с. 104].

Прикладами складних термінів МГП у нашій вибірці, створених за допомогою складання основ або слів, тобто морфолого-синтаксичним способом творення, є такі одиниці: *booby-trap, bombproof, minefield, brinkmanship, cease-fire, civil-military, dogfight, firearms, ill-treatment, peacebuilding, peacekeeping, rights-based, safe-conduct, warship, wrongdoer*.

Найбільш продуктивними моделями творення складних терміноодиниць є такі:

- N + N (*booby-trap, minefield, dogfight, warship*);
- Adj + N (*ill-treatment, safe-conduct, wrongdoer*);
- N + Gerund (*peacebuilding, peacekeeping*)
- N + Adj (*bombproof*);
- N + Part. II (*rights-based*);
- V + N (*cease-fire*);
- Adj + Adj (*civil-military*);

Отже, в англomовній термінології міжнародного гуманітарного права наявні складні терміни, що утворюються шляхом словоскладання та є ціліснооформленими одиницями. Найбільш поширеними моделями творення англomовних складних термінів МГП є N + N, Adj + N та N + Gerund.

2.2.2. Двокомпонентні ТМГП

Найбільшим термінологічним пластом у галузі міжнародного гуманітарного права є двокомпонентні терміноодиниці, загальна кількість яких становить 220 термінів (44%). Такі терміноодиниці утворюються синтаксичним шляхом і визначаються як «багатоконпонентні окремооформлені семантично

цілісні сполуки, утворені шляхом поєднання двох, трьох і більше компонентів» [Сиротіна 2020, с. 101].

Двокомпонентні терміноодиниці в аналізованій нами терміносистемі мають різні види структур. Однією з найбільш продуктивних моделей утворення таких термінів є поєднання прикметника з іменником (*Adj + N*). У таких структурних моделях найбільшою мірою виражені відносини між ознакою та словом, що визначається. Прикладами таких терміноодиниць є: *bacteriological weapon, chemical weapon, chlorine gas, civil war, cold war, humanitarian emergency, humanitarian law, inhuman treatment, international treaty, medical unit, military aircraft, neutral territory* тощо.

Також до найбільш поширених моделей відносяться термінологічні поєднання двох іменників (*N + N*), які вирізняються високою продуктивністю та смисловою ємністю, а також своєю компактністю. Прикладами таких терміносполук є: *aid fatigue, arms control, arms embargo, asylum seeker, capacity building, child soldier, conflict escalation, conflict mitigation, millennium declaration, peace enforcement, population displacement* тощо. До таких терміносполук також відносяться терміни-епоніми: *Drago Doctrine, Martens Clause, Pyrrhic victory*.

Доволі продуктивними також є сполуки типу *of-phrase* (*N + of + N*). В таких двокомпонентних сполуках прийменник *of* є структурним елементом, що пов'язує головний і залежні компоненти, зокрема: *balance of power, clash of civilizations, Code of Conduct, contraband of war, days of tranquility, honors of war, inalienability of rights, means of warfare, prisoner of war, state of emergency, state of war, theatre of war* тощо.

Далі розглянемо групу двокомпонентних терміноодиниць МГП, функцію означення у складі яких виконує дієприкметник, що поєднує в собі властивості дієслова та прикметника (*Part. + N*). Аналіз нашої вибірки виявив, що такі терміноодиниці поділяються на дві групи:

- терміни, утворені за моделлю *Part. I + N*: *detaining power, incoming strike, missing person, occupying power, protecting power*;

- терміни, утворені за моделлю Part. II + N: *armed conflict, displaced person, embedded journalist, enforced disappearance, forced displacement, informed consent, occupied territory, protected person*.

Також у нашій вибірці наявними є моделі *N + Gerund* та *Gerund + Noun*: *bargaining strategy, capacity building, hostage taking, peacebuilding mission, peacekeeping operation*.

Отже, в англomовній термінології МГП наявні двокомпонентні терміни, що утворюються синтаксичним шляхом і є окремооформленими семантично цілісними термінологічними сполуками. Найбільш поширеними моделями творення англomовних двокомпонентних терміноодиниць МГП є Adj + N, N + N, Part. I + N та Part. II + N.

2.2.3. Три- й більше компонентні ТМГП

Поширеними в термінології МГП є трикомпонентні терміни (в нашій вибірці їх кількість складає 49 одиниць – 10%), причому вони можуть утворюватися як із допомогою прийменників, так і без них.

Найбільш продуктивними моделями творення **трикомпонентних** одиниць є такі:

- N + N + N: *behavior change communication, Conflict Prevention Centre, Disasters Emergency Committee, Emergency Relief Coordinator, emergency relief operation, World Food Program, World Health Organization, Status of Forces Agreement*;

- Adj + N + (of) + N: *humanitarian aid worker, International Court of Justice, National Information Bureau*;

- Adj + Adj + N: *International Criminal Court, international humanitarian law, legitimate military target, non-derogable human rights*,

- Adj + N + of + N: *direct effects of war, explosive remnants of war*;

- N + of + Adj + N: *protection of the civilian population, right of humanitarian initiative, war of national liberation, weapons of mass destruction;*
- N + of + PII + N: *Charter of the United Nations, law of armed conflict;*
- N + Gerund + N: *Central Tracing Agency, Child Safeguarding Policy;*
- N + conj. + N + of + N: *laws and customs of war, methods and means of warfare;*
- Numeral + N + N: *Fourth Geneva Convention, zero tolerance policy.*

Чотирикомпонентні терміни МГП представлені в нашій вибірці 22 одиницями (4%) і утворюються за такими моделями:

- N + (prep.) N + (prep.) + N + (prep.) + N: *Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Declaration on the Right of Peoples to Peace;*
- Adj + N + (prep.) Adj + N: *European Court of Human Rights, Executive Committee on Humanitarian Affairs, International Committee of the Red Cross, Universal Declaration of Human Rights;*
- Adj + Adj + N + (prep.) N: *International Criminal Tribunal for Rwanda, international human rights law;*
- Adj + Adj + Adj + N: *Customary International Humanitarian Law;*
- N + (prep.) N + (prep.) Adj + N: *Committee on the Elimination of Racial Discrimination;*
- Adj + N + (prep.) Part. II + N: *General Assembly of the United Nations;*
- N + (prep.) N + (prep.) Adj + N: *Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.*

Цікавим є чотирикомпонентний термін *Monitoring, Evaluation, Accountability, and Learning*, утворений за моделлю Gerund + Gerund + Gerund + (conj.) Gerund.

П'яти-, шести- та семикомпонентні не є загалом численними (3% від загальної кількості термінів у нашій вибірці). П'ятикомпонентні терміни представлені 9 одиницями та формуються за такими моделями:

- Part. II + N + N + (prep.) N + N: *United Nations Institute for Disarmament Research, United Nations Mine Action Service;*

- N + (conj.) N + N + (prep.) + Part. II + N: *Food and Agriculture Organization of the United Nations*;
- N + (prep.) N + Adj. + N + (prep.) N: *Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft*;
- N + N + (prep.) Adj + Adj + N: *Rome Statute of the International Criminal Court*;
- N + Adj + (prep.) N + (prep.) Adj + N: *objects indispensable to the survival of the civilian population*;
- Part. II + N + Adj + N + (prep.) N: *United Nations High Commissioner for Refugees*.

Шестикомпонентні терміни представлені 4 одиницями та формуються за такими моделями:

- N + N + Adj + (prep.) N + (prep.) N + (prep.) N: *Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War*;
- N + (prep.) N + (conj.) Adj + (conj.) Part. I + N + (conj.) N: *prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment*;
- N + (prep.) Adj + N + (conj.) N + (conj.) Adj + N: *Protection from Sexual Exploitation and Abuse and Sexual Harassment*;
- Part. II + N + Adj + N + (prep.) Adj + N: *United Nations High Commissioner for Human Rights*.

В аналізованій вибірці наявний лише один семикомпонентний термін, який утворено за моделлю N + N + Adj + (prep.) N + (prep.) N + (prep.) N + (prep.) N: *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilians in Time of War*.

Таким чином, три-, чотири- і більше компонентні ТМГП формуються синтаксичним шляхом не тільки за допомогою приєднання самостійних частин мови, але й за участю службових частин мови, зокрема прийменників та сполучників.

2.3. Аббревіація в терміносистемі МГП

Характерною рисою аналізованої термінології є використання в ній великої кількості аббревіатур. Тенденція до компресії мовних засобів зумовлена принципом їх економії, що полягає в забезпеченні передачі максимально можливої кількості інформації за певну одиницю часу; збільшення потоку інформації, науково-технічним прогресом [Абабілова 2022, с. 237].

Найбільше в аналізованій термінології ініціальних аббревіатур. Скорочена форма терміноодиниці у цьому випадку утворюється лише га начальними літерами термінологічного словосполучення. Прикладами таких аббревіатур є: *CEDAW – Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, *IASC – Inter-Agency Standing Committee*, *ICRC – International Committee of the Red Cross*, *ICC – International Criminal Court*, *ICTR – International Criminal Tribunal for Rwanda*, *IHFFC – International Humanitarian Fact-Finding Commission*, *IHL – international humanitarian law*, *MOOTW – military operations other than war*, *OCHA – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, *POW – prisoner of war*, *PSEA – Protection from Sexual Exploitation and Abuse*, *WOT – war on terror*, *WFP – World Food Program* тощо.

Прикладом акронімів, коли скорочена форма утворюється або шляхом ініціальної аббревіації, яка випадково співпадає з загальнолітературним словом, або шляхом навмисного усічення одного чи більше компонентів термінологічного сполучення, що здійснюється задля зручності вимови, може слугувати термін *CIMIC – civil-military cooperation*.

В аналізованій терміносистемі наявні також гібридні типи літерних скорочень, в яких перша частина є ініціальним скороченням, а друга – не скорочена, зокрема: *UN Charter – Charter of the United Nations*, *PSEA Task Force – Task Force on Protection from Sexual Exploitation and Abuse*.

Своєрідністю англomовної термінології МГП використання символів разом із аббревіатурами. Прикладом таких терміноодиниць є: *UN 1984 (Declaration on the Right of Peoples to Peace, 1984)*, *H 1970 (Hague Convention for*

the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft), GC I (Conventions for the protection of war victims – First), GC III (Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War), R2P (Responsibility to Protect).

Отже, в англomовній термінології МГП наявна велика кількість скорочених одиниць, представлених ініціальними скороченнями (абревіатурами), які ж найбільш поширеною групою терміноодиниць, та гібридними скороченнями. Крім того, характерною ознакою аналізованої терміносистеми є використання символів (цифр) разом із абревіатурами.

РОЗДІЛ 3

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ТМГП УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У розділі здійснюється детальний аналіз способів перекладу та перекладацьких трансформацій, що вживаються для відтворення англomовних термінів міжнародного гуманітарного права українською мовою. Їх з'ясування відбувається з урахуванням структурних, семантичних особливостей цих терміноодиниць, а також реальних контекстів їх вживання.

3.1. Труднощі перекладу ТМГП

Переклад термінів як ключових засобів кодування фахової інформації завжди був об'єктом особливо інтересу перекладознавців. Головними вимогами до правильного відтворення терміноодиниць в перекладознавстві вважаються еквівалентність та адекватність. Більшість науковців зазначають, що ці поняття не є тотожними, та диференціюють їх [Карабан 2004, с. 279; Яблочнікова 2019, с. 177; Gambier 2007, с. 78]. Еквівалентність, як зазначають перекладознавці, є повноцінною передачею денотативного змісту оригіналу з дотриманням мовних і узуальних норм цільової мови, тобто мови перекладу, зі збереженням структурно-семантичних особливостей тексту оригіналу та з урахуванням регулятивного впливу на адресата [Гончаренко 2017, с. 59]. Під еквівалентом розуміють постійний рівнозначний відповідник, що не залежить від контексту та може бути повним, частковим, абсолютним або відносним [Сімкова 2013, с. 86].

Під адекватністю перекладу, в свою чергу, вчені розуміють не повну чи часткову тотожність або рівнозначність перекладу, а саме як відтворення змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватний переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому жодних норм, є точним і без усіляких неприпустимих перекозчень [Яблочнікова 2019,

с. 177]. Відповідно, певні зміни можуть бути внесені в переклад при відтворенні мовних одиниць оригіналу засобами іншої мови. Такі зміни можуть застосовуватися і при перекладі терміноодиниць, якщо не існує їх перекладацьких еквівалентів, зафіксованих у відповідних словниках.

Труднощі перекладу термінологічних одиниць МГП можуть бути зумовлені не тільки відсутністю їх еквівалентів або термінологічних відповідників у словниках, але й особливостями структури цих одиниць, їх багатокomпонентним складом, скороченнями, потребою адекватної передачі таких термінів іншомовними засобами з урахуванням особливостей будови її терміноодиниць та видами синтаксичних, семантичних зв'язків між компонентами. Переклад однокомпонентних термінів, як правило, не викликає значних труднощів, адже такі одиниці мають звичайну словотвірну структуру, а їх еквіваленти в більшості випадків зафіксовані в словниках, зокрема: *assistance* – *допомога*, *asylum* – *притулок*, *conflict* – *конфлікт*, *law* – *право*, *war* – *війна*.

Складними для відтворення є багатокomпонентні терміноодиниці МГП, які значно превалюють над однокомпонентними в аналізованій вибірці. Такі терміносполуки характеризуються змістовою взаємозалежністю компонентів та синтаксичними зв'язками, які можуть не співпадати при їх відтворенні засобами мови перекладу. При перекладі таких терміноодиниць необхідно правильно визначити ключовий за змістом компонент і встановити семантичні та синтаксичні зв'язки між залежними від нього компонентами. При цьому необхідно також враховувати, що багато англомовних та україномовних багатокomпонентних словосполучень мають різні вектори. Якщо перші у багатьох випадках є регресивними, тобто розвиваються вліво, маючи головний компонент, розташований справа, то другі є прогресивними і розвиваються вправо [Білозерська 2010, с. 49]. Наприклад: *child exploitation* – *експлуатація дітей*, *coercive diplomacy* – *дипломатія примусу*, *conflict escalation* – *ескалація (загострення) конфлікту*, *indiscriminate weapon* – *зброя невибіркової дії*, *human rights law* – *право прав людини*, *Status of Forces Agreement* – *Угода про статус*

збройних сил. Як бачимо з прикладів, такі одиниці, перекладені калькуванням, ще потрібно адаптувати до норм цільової мови, задля чого здійснюються певні перетворення (наприклад, однина замінюється множиною).

Певні труднощі при перекладі також викликають терміноодиниці, утворені за допомогою метафоризації та метонімізації. Наприклад, змістовне навантаження терміноодиниці *grab bag* базується на «щось, що можна схопити». Тобто під час тривоги або в разі надзвичайної ситуації у людини має бути сумка з речами, яку можна б було швидко схопити та сховатися в безпечному місці або евакуюватися. В реаліях війни, що триває в Україні, відповідником цієї англомовної одиниці став термін *тривожна валіза*. В деяких випадках також доводиться вдаватися до описового перекладу, наприклад: *narrow yellow* – *військова форма штабних офіцерів армії Сполучених Штатів*.

Труднощі також можуть виникнути при перекладі епонімічних термінів, оскільки перекладач має правильно транскодувати власні назви, що є компонентами терміноодиниці. Як правило, у таких випадках вдаються до адаптивного транскодування. Крім того, в термінах оригіналу власні назви зазвичай займають ініціальну позицію, наприклад: *Drago Doctrine, Martens Clause*. В україномовних еквівалентах вони займають фінальну позицію: *Доктрина Драго, Декларація Мартенса*.

Переклад термінів-аббревіатур також пов'язаний з певними труднощами. Насамперед це зумовлено тим, що наразі не існує словників англомовних термінів-аббревіатур галузі міжнародного гуманітарного права, де були б зафіксовані їх українські відповідники. Лише деякі організації, діяльність яких пов'язана з МГП, наприклад, Міжнародний комітет Червоного Хреста та ООН, розробляють свої глосарії, де відповідні аббревіатури «розшифровуються» [ICRC GTusedEHL; UN LA]. До того ж, одна й та сама аббревіатура може позначати різні поняття, що можна проілюструвати на прикладі аббревіатури *PoW*. У галузі МГП вона позначає термін *prisoner of war*, тоді як у сфері інформаційних технологій – термін *proof-of-work*, який позначає принцип захисту мережевих систем від зловживання послугами (наприклад, від DoS-

атак, організації розсилок спаму або публікації своєї, альтернативної, версії ланцюжків блоків у блокчейн) [FD Falex]. Неправильне відтворення таких терміноодиниць засобами іншої мови може призвести до викривлення змісту усього тексту та неправильного розуміння інформації.

Отже, труднощі перекладу англomовних термінів МГП зумовлені не тільки відсутністю їх відповідників в українській мові, але й їх структурними особливостями, наявністю кількох компонентів та/або епонімічних елементів в складі терміноодиниці, процесами метафоризації та метонімізації, які використовуються для творення термінів тощо. Ключовим завданням перекладача є адекватна передача значення цих терміноодиниць засобами іншої мови, для чого доводиться вдаватися до, наприклад, описового перекладу або перекладацьких трансформацій.

3.2. Способи перекладу ТМГП

Попри те, що спосіб перекладу є одним з ключових понять у перекладознавстві, серед вчених немає одностайної думки щодо його визначення. Одні науковці трактують це поняття як однотипну перекладацьку дію, що дозволяє відтворити мовну одиницю іншомовними засобами [Коптілов 2003, с. 37], інші – як операцію переходу від однієї мови до іншої в перекладацькій діяльності [Микульчик 2018, с. 42]. На думку В. В. Коптілова, спосіб перекладу є психологічною операцією, завдяки якій реалізується певна перекладацька дія. Вчений зазначає, що «перейти від однієї мови до іншої для вираження вже сформульованої думки, для повторного позначення предмета можна тільки за допомогою одного з існуючих способів перекладу» [Коптілов 2003, с. 32].

На сьогоднішній день в перекладознавстві існує кілька класифікацій способів перекладу термінів, зокрема: передача термінологічними відповідниками, калькування, транскрибування, транслітерація, описовий

переклад (експлікація), приблизний переклад, переклад за допомогою аналога (синоніма) [Білозерська 2010, с. 32–33; Фурт 2018, с. 278]. А. Я. Коваленко пропонує наступну класифікацію: описовий переклад, переклад за допомогою родового відмінка, калькування, транскрибування та транслітерація, переклад за допомогою прийменників (їх додавання або вилучення) [Коваленко 2007, с. 76].

Наш аналіз базуватиметься на класифікації способів перекладу терміноодиниць, розроблену В. І. Карабаном [2004, с. 273–323]. До одних з поширених способів перекладу термінологічних одиниць мовознавець відносить еквівалентний переклад, тобто переклад за допомогою україномовних відповідників [Карабан 2004, с. 279], наприклад: *bargaining* – *переговори*, *coercion* – *примус*, *conciliator* – *миротворець*, *dignity* – *гідність*, *disarmament* – *роззброєння*, *displacement* – *переміщення*, *impartiality* – *неупередженість*, *legitimacy* – *законність*, *munitions* – *боєприпаси*, *national* – *громадянин*.

Серед поширених способів перекладу терміноодиниць мовознавець також називає транскодування, тобто передачу звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу [Карабан 2004, с. 282]. Транскодування науковець поділяє на:

- транскрибування – спосіб передачі звукової форми слова вихідної мови літерами мови перекладу [там само]: *caliber* – *калібр*, *conflict* – *конфлікт*, *diplomat* – *дипломат*, *force majeure* – *форс-мажор*, *combatant* – *комбатант*, *sabotage* – *саботаж*;

- транслітерування [там само] – передача слова вихідної мови по літерах: *gender* – *гендер*, *Martens* – *Мартенс*, *Drago* – *Драго*, *Ombudsman* – *Омбудсман*;

- змішане транскодування [там само] – переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування: *apartheid* – *апартеїд*, *de facto* – *де-факто*, *de jure* – *де-юре*, *method* – *метод*, *nationalism* – *націоналізм*, *racism* – *расизм*;

- адаптивне транскодування [там само] – спосіб, за якого форма слова вихідної мови дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу: *aggression* – *агресія*, *amnesty* – *амністія*, *annexation* – *анексія*, *capitulation* – *капітуляція*, *diplomacy* – *дипломатія*, *escalation* – *ескалація*, *convention* – *конвенція*, *genocide* – *геноцид*, *marginalization* – *маргіналізація*.

Для перекладу багатокомпонентних терміноодиниць найчастіше застосовується, яка зазначає В. І. Карабан, калькування, тобто дослівний чи буквальний переклад. У цьому випадку терміноодиниця вихідної мови відтворюється відповідником мови перекладу, який зазвичай є першим за порядком відповідником в словнику [Карабан 2004, с. 286]. Наприклад: *armed conflict* – *збройний конфлікт*, *basic needs* – *базові потреби*, *child exploitation* – *експлуатація дітей*, *civilian object* – *цивільний об'єкт*, *Committee against Torture* – *Комітет проти катувань*, *crime against humanity* – *злочин проти людства*, *Customary International Humanitarian Law* – *Звичаєве міжнародне гуманітарне право*.

При відтворенні англомовних ТМГП застосовується також описовий переклад (експлікація). В цьому випадку одиниця мови оригіналу замінюється в цільовій мові словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст терміноодиниці [Карабан 2004, с. 298]. Наприклад: *narrow yellow* – *військова форма штабних офіцерів армії Сполучених Штатів*, *Hague Hijacking Convention* – *Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден*.

До способів перекладу термінів В. І. Карабан також відносить антонімічний переклад, який поділяє на негативацію, за якої слово без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом *не-* або словосполучення з часткою *не*, та позитивацію, за якої слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента [Карабан 2001, с. 30]. Наприклад: *safe-conduct* – *гарантія*

недоморканності, wanton violence – акти невмотивованого насильства, zero tolerance – абсолютна нетерпимість.

Отже, найпоширенішими способами перекладу англомовних термінів міжнародного гуманітарного права є еквівалентний переклад, транскодування, та калькування. При транскодуванні ТМГП найчастіше, за нашими спостереженнями, використовується змішане та адаптивне транскодування, оскільки ці способи допомагають пристосувати перекладені терміноодиниці до граматичних норм української мови. Менш поширеними способами перекладу термінів МГП виявилися описовий та антонімічний переклад.

3.3. Перекладацькі трансформації

Зазначені в попередньому підрозділі способи перекладу застосовуються загалом для термінів зі сталими чи універсальними визначеннями, які не залежать від контексту. Саме контекст допомагає уточнити значення терміноодиниці, завдяки чому перекладач добирає правильний спосіб відтворення термінів засобами цільової мови, для чого часто доводиться вдаватися до так званих перекладацьких трансформацій.

Під перекладацькою трансформацією мовознавці розуміють «міжмовні перетворення, спрямовані на перебудову вихідного тексту та його одиниць задля досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності» [Корунець 2008, с. 37], «основу більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі» [Селіванова 2011, с. 536], «зміни формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеній для передавання іншомовними засобами» [Коптілов 2003, с. 44].

В. І. Карабан визначає перекладацькі трансформації як «різного роду заміни елементів мови оригіналу під час перекладу задля їх адекватної передачі та із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу», і саме його класифікацією [Карабан 2004, с. 300–314] ми послуговуватимемося в нашій роботі. Науковець розмежовує лексичні та граматичні, а також комплексні трансформації, які включають дві та більше лексичних, граматичних, а також лексико-граматичних трансформацій.

Проілюструємо використання перекладацьких трансформацій на прикладах офіційних перекладів документів, що регулюють норми МГП, а саме: Третьої та Четвертої Женевських конвенцій [ЖКЗЦНПЧВ; ЖКПВ; GCRPCPTW; GCRTPW] та Європейської конвенції з прав людини [ЄКПЛ; ECHR]. Наприклад:

*Geneva Convention **Relative to the Treatment of Prisoners of War.***

*Женевська конвенція **про** поводження з **військовополоненими**.*

Термінологічне словосполучення *prisoners of war* перекладається трансформацією заміни частини мови [Карабан 2004, с. 312] – два іменника з прийменником замінюються субстантивованим прикметником *військовополонені*. Також у цьому прикладі застосовується трансформація вилучення слова [Карабан 2004, с. 311], а саме вилучено прислівник *relative*.

Розглянемо інший приклад застосування трансформацій при перекладі назви документу:

*Geneva Convention **Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.***

*Женевська конвенція **про захист цивільного населення** під час війни.*

У цьому прикладі також вилучено прислівник *relative*, але застосовано також трансформацію контекстуальної заміни – лексичної трансформації, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [Карабан 2004, с. 287]. Відповідно, термін *civilian*

persons перекладено як *цивільне населення* замість словникового відповідника *цивільні особи*.

Розглянемо приклад трансформації додавання, яка полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу [Карабан 2004, с. 308]:

*No one shall be subjected to torture or to inhuman or **degrading treatment** or punishment* [ECHR, с. 7].

*Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи **такому, що принижує гідність, поводженню** або покаранню* [ЄКПЛ, Ст. 3].

У цьому прикладі, окрім додавання слів *такий, що* та *гідність*, також застосовано трансформацію заміни частини мови: Participle I *degrading* замінено на дієслово *принижує*. Отже, цю трансформацію можна назвати комплексною, тобто такою, що включає дві або більше простих трансформацій [Карабан 1997, с. 16].

Наступним наведемо приклад перестановки слів. Цю трансформацію ще називають пермутацією, а її суть полягає в тому, що при перекладі лексичні елементи міняються місцями (тобто, змінюють позицію на протилежну) [Карабан 2004, с. 314]:

*If the **combat zone** draws close to a place of internment, the internees in the said place shall not be transferred unless their removal can be carried out in adequate conditions of safety, or unless they are exposed to greater risks by remaining on the spot than by being transferred* [GCRPCPTW, с. 213].

*Якщо **зона бойових дій** підходить близько до місця інтернування, інтерновані в згаданому місці не переводяться, якщо їхнє переведення не може бути здійснене в адекватних умовах безпеки, або якщо вони наражаються на більший ризик, залишаючись на місці, ніж за умов переведення* [ЖКЗЦНПЧВ, Ст. 127].

Проілюструємо приклад трансформації смислового розвитку наступним реченням:

*Women shall be especially protected against any attack on their honour, in particular against rape, enforced prostitution, or any form of **indecent assault*** [GCRPCPTW, с. 179].

*Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми **посягання на їхню моральність*** [ЖКЗЦНПЧВ, Ст. 27].

У цьому прикладі в перекладі використовується термін *посягання на їхню моральність*, значення якого є логічним розвитком значення терміноодиниці *indecent assault*, що перекладається [Карабан 2004, с. 289].

Розглянемо також приклад конкретизації:

*An impartial **humanitarian body**, such as the International Committee of the Red Cross, may offer its services to the Parties to the conflict* [GCRPCPTW, с. 170].

*Безстороння **гуманітарна організація**, така, як Міжнародний комітет Червоного Хреста, може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту* [ЖКЗЦНПЧВ, Ст. 3].

У цьому прикладі за допомогою конкретизації, внаслідок якої термін ширшої семантики *humanitarian body* перекладається терміном вужчої семантики *гуманітарна організація* [Карабан 2004, с. 300].

Отже, перекладацькі трансформації є міжмовними перетвореннями, які допомагають здійснити перебудову термінологічних і інших лексичних одиниць в процесі їх перекладу задля досягнення його адекватності. Для перекладу англомовних термінів МГП застосовуються такі прості трансформації, як: перестановка, додавання слова/слів, вилучення слова/слів, заміна частини мови, конкретизація, контекстуальна заміна та смисловий розвиток. Структурні та інші розбіжності між одиницями англійської та української мови допомагають долати комплексні трансформації, що містять дві та більше простих трансформацій.

ВИСНОВКИ

Термінознавство, що є основною лінгвістичною дисципліною, яка вивчає терміни, постійно розвивається, проте і досі одними з найактуальніших проблем цієї дисципліни є визначення сутності та природи терміноодиниць і з'ясування переліку вимог, що до них висуваються. Незважаючи на те, що наразі в термінознавстві існує велика кількість трактувань поняття «термін», що зумовлено різними поглядами мовознавців на сутність цих мовних одиниць, більшість науковців погоджується, що ключовими ознаками термінів, які відрізняють їх від загальновживаної лексики, є дефінітивність, точність, стислість, відносна однозначність, відсутність експресивного та стилістичного забарвлення, а також системність.

Саме системність є ключовою ознакою термінів, необхідною для формування терміносистем та термінополів, в межах яких актуалізується термінологічне значення цих одиниць. Науковці зазначають, що термінополе замінює терміноодиниці контекст, надає їй чітко окреслену дефініцію, і поза цим полем терміноодиниця набуває конотативного значення і втрачає свою термінологічність. В межах термінополя за семантичними та логічними принципами виокремлюються тематичні групи, які об'єднують терміни за більш специфічними тематичними ознаками.

Англомовна термінологія міжнародного гуманітарного права є особливим шаром термінологічної лексики, що характеризується більш тісним зв'язком і взаємодією із власне правовою та загальновживаною лексикою, а також із термінологіями суміжних наук, а саме: конфліктологією, географією, медициною, військовою справою тощо. Саме тому для термінів міжнародного гуманітарного права контекст іноді важливіший, ніж для одиниць інших науково-технічних термінологій.

Англомовна термінологія міжнародного гуманітарного права представлена сукупністю термінів на позначення понять, пов'язаних зі сферою прав людини в умовах воєнних конфліктів. Її ключовими термінами, які також

називають архісемами, навколо яких і сформувалась досліджувана термінологія, є *law*, *humanitarian law*, *war* та *conflict*. Тривалість формування означеної англомовної термінології пояснюється історією її розвитку, адже деякі її поняття виникли ще за часів римського права. Тому сучасний шар англомовної термінологічної лексики міжнародного гуманітарного права включає запозичення з латини, грецької, французької, італійської мов. На сучасному етапі розвитку аналізованої термінології спостерігається її суттєве розширення, що зумовлено появою нових методів і засобів ведення війни, переосмисленням спеціальних правових понять в умовах збройних конфліктів та іншими чинниками.

Англомовна термінологія міжнародного гуманітарного права не є семантично та тематично гомогенною, що пояснюється значною кількістю понять, які існують у цій галузі, а також розгалуженістю її напрямків. Ключовими тематичними групами досліджуваної термінології є терміни на позначення воєнних дій, методів і засобів ведення війни, комбатантів / некомбатантів, професій та фахівців, які працюють у цій сфері, установ, документів, що регулюють норми міжнародного гуманітарного права тощо.

Одиниці досліджуваної термінології творяться різними шляхами, а саме: морфологічним, морфолого-синтаксичний, синтаксичним і семантичним. Одним з найпродуктивніших способів творення англомовних термінів міжнародного гуманітарного права є семантична деривація, яка здійснюється через процеси термінологізації, ретермінологізації та детермінологізації. Термінологізація актуалізується механізмами метафоризації та метонімізації, внаслідок яких одиниці загальноновживаної лексики набувають термінологічного значення або терміни інших галузей переходять до терміносистеми міжнародного гуманітарного права. В процесі детермінологізації означені терміни втрачають своє спеціальне значення та переходять до загальноновживаної лексики.

За своєю структурою англомовні терміноодиниці міжнародного гуманітарного права є однокомпонентними (простими, похідними, складними)

та багатокомпонентними (термінами-словосполученнями). Також в аналізованій термінології наявна значна кількість аббревіатур. Скорочені одиниці аналізованої термінології представлені ініціальними аббревіатурами, які є найбільшою групою скорочень, та гібридними одиницями. Характерною рисою терміносистеми міжнародного гуманітарного права є наявність в ній термінів, до складу яких входять символи, що використовуються разом із аббревіатурами. Значна кількість термінів означеного шару лексики є простими та похідними, утвореними за допомогою афіксації. Серед багатокомпонентних термінів міжнародного гуманітарного права найчисленнішою групою є двокомпонентні терміноодиниці, найбільш поширеними моделями творення яких є моделі Adj + N, N + N, Part. I + N та Part. II + N. Окремі багатокомпонентні терміни підлягають скороченню.

Труднощі відтворення аналізованих термінів зумовлені не тільки відсутністю їх відповідників в українській мові, але й їх структурними характеристиками, наявністю кількох компонентів та/або епонімічних елементів в складі терміноодиниці, наявністю термінів-метафор тощо. Для відтворення означених термінів українською мовою застосовуються різні способи перекладу, під якими вчені розуміють однотипну перекладацьку дію, що дозволяє відтворити мовну одиницю іншомовними засобами.

Переклад термінів міжнародного гуманітарного права здійснюється термінологічними відповідниками за умов їх наявності в українській мові; різними способами транскодування, серед яких найпоширенішими є змішане й адаптивне, оскільки ці способи допомагають пристосувати перекладені терміноодиниці до граматичних норм української мови; калькуванням; описовим шляхом (наприклад, при перекладі метафоричних термінів) та за допомогою антонімічного перекладу.

Переклад багатокомпонентних термінів міжнародного гуманітарного права, наявних в англійській мові, часто вимагає застосування лексичних та граматичних трансформацій, як простих, так і комплексних, задля досягнення адекватності перекладу. Під перекладацькою трансформацією розуміємо

міжмовні перетворення, спрямовані на перебудову вихідного тексту та його одиниць задля досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності. Ключовими трансформаціями при перекладі англомовних терміноодиниць міжнародного гуманітарного права є такі: перестановка слів, їх додавання або, навпаки, вилучення, заміна однієї частини мови іншою, конкретизація, контекстуальна заміна та смисловий розвиток.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні нових термінів міжнародного гуманітарного права, що з'являються в процесі обміну інформацією з приводу правовідносин або ситуацій, що виникають під час збройних конфліктів, а також у систематизації, уніфікації та стандартизації термінології цієї галузі.

SUMMARY

The theme of the Master's research paper is ‘Structural and Semantic Modeling of English Terminology of International Humanitarian Law’.

The *topicality* of the research is stipulated by the expansion of the international exchange of legal information used to achieve the goals of communication in situations of armed conflict, the lack of systematic and comprehensive studies of this layer of English terminology from the standpoint of linguistics and translation studies.

The *object* of the research paper is English terms of international humanitarian law.

The *subject matter* of the research paper is the structural and semantic characteristics of English terms of international humanitarian law, as well as ways of their translation and transformation used in the process of translating them in the Ukrainian language.

The *objective* of the paper is to define the structural and semantic features of English terms of international humanitarian law, to identify the difficulties and ways of their translation, and the translating transformations used for rendering them in Ukrainian.

The objective set foresees the fulfilling of the following *tasks*:

- to outline the theoretical and methodological framework of studying English terminology of international humanitarian law;
- to describe the structural and semantic features of English terms of international humanitarian law;
- to analyze the difficulties of their translation, ways of their translation, and the translating transformations used for rendering them in Ukrainian.

The *material* of the research are English texts of documents regulating international humanitarian law, as well as English dictionaries and glossaries of international humanitarian law terms, from which 500 English terms of international humanitarian law were chosen by the continuous sampling method.

The following *research methods* were used in the paper: methods of *analysis, synthesis, formalization, and description* – to analyze the theoretical and methodological framework of studying English terms of international humanitarian law; methods of *part-of-speech and structural analysis* (to determine the structural features of English terminology of international humanitarian law); method of *semantic analysis* (to clarify the semantic features and semantic ways of forming English terms of international humanitarian law); *translation analysis* (to identify the ways of translating English terms of international humanitarian law and the translating transformations used in this process); *quantitative analysis* – to illustrate the results of the study.

The *novelty* of the paper lies in the fact that it provides comprehensive research of the structural and semantic features of English terms of international humanitarian law, and for the first time analyzes the difficulties of their translation, as well as the ways and transformations used for rendering them in Ukrainian.

The *theoretical importance* of the paper lies in the fact that the elucidated structural and semantic features of the terms of international humanitarian law contribute to the deepening of theoretical knowledge in the field of Terminological Studies, and the results of the translation analysis of English terminology of international humanitarian law contribute to the theory of industry-specific translation. The research has also *practical importance* as its results may be applied in Lecture Courses in Linguistics, Lexicology, Terminological Studies, and Translation Studies; in the specialized courses in Translation; as well as in doing research and compiling of dictionaries.

The *structure* of the paper is determined by the scientific logic of the research, its objective and tasks. The paper consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references (88 titles), and supplement.

Introduction briefly summarizes the topicality, novelty, object, subject-matter, the material of the research, objective and tasks, theoretical and practical importance.

Chapter 1 dwells on the theoretical material overview on the notions of terms, terminology, terminological system, and terminological field; the history of

development and stages of formation of English terminology of international humanitarian law; methods of material selection and analysis.

Chapter 2 focuses on a detailed analysis of structural as well as semantic features of English terms of international humanitarian law.

Chapter 3 deals with the analysis of ways of translating English terms of international humanitarian law into the Ukrainian language. Translating transformations are also analyzed in it.

The basic theoretical and practical results are presented in the *Conclusions* of the paper. The *Supplement* contains the glossary of English terms of international humanitarian law with their Ukrainian translations and author's publications on the subject of the research paper.

The *conclusions* of the research are the following:

Despite the differences in definitions given to term that are explained by various views of scholars on the essence of these linguistic units, most of them agree that the key features of terms that distinguish them from common lexis are definiteness, precision, brevity, relative monosemy, lack of evocative and stylistic nuance, and systematicity. Systematicity is a key feature of terms necessary for the formation of terminological systems and terminological fields, within which the terminological meaning of these units is actualized.

English terminology of international humanitarian law is a special layer of terminological lexis characterized by a stronger link to the legal and common lexis, as well as to the terminologies of related sciences, namely, conflictology, geography, medicine, military science, etc. That is why the context is sometimes more important for the terms of international humanitarian law than for the units of other scientific and technical terminologies.

English terminology of international humanitarian law is represented by a totality of the terms to denote concepts related to human rights in armed conflicts. Its key terms, also called archisemes, around which the terminology of interest was formed, are *law*, *humanitarian law*, *war* and *conflict*. The formation of the mentioned English terminology began in the days of Roman law. Therefore, the modern layer of

English terminology of international humanitarian law includes borrowings from Latin, Greek, French, and Italian. At the current stage of its development, there is a significant expansion of this terminology due to the emergence of new methods and means of warfare, rethinking of special legal concepts in the context of armed conflicts, and other factors.

The analyzed terminology is not semantically and thematically homogeneous, which is explained by the large number of concepts existing in this field, as well as the ramification of its areas. The key thematic groups of the analyzed terminology are terms denoting hostilities, methods and means of warfare, combatants/non-combatants, professions and specialists working in this field, institutions, and documents regulating international humanitarian law, etc.

Units of the analyzed terminology are formed in different ways, namely: morphological, morphological-syntactic, syntactic, and semantic ways. One of the most productive ways of forming English terms of international humanitarian law is semantic derivation carried out through the processes of terminologization, reterminologization, and determinologization. Terminologization is actualized by the mechanisms of metaphorization and metonymization, as a result of which units of common lexis acquire terminological meaning or terms from other fields become part of the terminological system of international humanitarian law. In the process of determinologization, these terms lose their special meaning and become part of the common lexis.

In terms of their structure, English terms of international humanitarian law are single-component (simple, derivative, and compound) and multi-component (word combinations). The analyzed terminology also contains a significant number of abbreviations. The abbreviated units of the analyzed terminology are represented by initialisms, which are the largest group of abbreviations, and hybrid units. Terms that include symbols used together with abbreviations are the distinguishing feature of the analyzed terminology. A significant number of units of this terminology are simple and derivative, formed by means of affixation. The most numerous group of the multicomponent terms of international humanitarian law is represented by two-

component units. Their most common models of formation are Adj + N, N + N, Part. I + N and Part. II + N.

The difficulties of rendering the analyzed terms are caused not only by the lack of their equivalents in the Ukrainian language, but also by their structural features, metaphorical meaning, the presence of several components and/or eponymic elements, etc. Different ways of translation are used to render these terms in Ukrainian: by terminological equivalents, with the help of transcoding, calquing, descriptive translation (for example, when translating metaphorical terms), and antonymic translation.

Translation of English multi-component terms of international humanitarian law often requires using lexical and grammatical transformations, both simple and complex, to achieve translation adequacy. The key transformations in translating English terms of international humanitarian law are the following: rearrangement of words, their addition or, on the contrary, deletion, replacement of one part of speech by another, concretization, contextual substitution and semantic development.

The key transformations in translating English-language terminological units of international humanitarian law are the following: substitution, transposition, omission, addition, specification of meaning, differentiation of meaning, and modulation.

The study of new terms of international humanitarian law that emerge in the process of exchanging information regarding legal relations or situations arising during armed conflicts, as well as systematization, unification and standardization of terminology of this field is viewed as *a perspective* of our further research.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. М. Терміни-аббревіатури як перекладознавча проблема // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2022. № 56. С. 236–239.
2. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
3. Борисович О. В., Чаюк Т. А. Мовна синестезія та синестезійна метафора // Південний архів. Серія «Філологічні науки». 2020. № 82. С. 54–59.
4. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник. К. : Либідь, 2002. 608 с.
5. Вовк В. М., Олійник У. М. Методологічні засади дослідження права на свободу думки, совісті та релігії // Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 2 (18). С. 27–35.
6. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень : навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 322 с.
7. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
8. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини / Буков. держ. мед. ун-т, Сучас. ун-т ім. Штефана Великого. Чернівці : БДМУ, 2014. № 2 (2). С. 73–78.
9. Главацька Ю. Л. Термінологічне поле vs терміносистема: принципи наповнення та структуризації термінологічного поля в мові // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика. 2014. Вип. 21. С. 15–18.
10. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу // Наукові праці Чорноморського державного університету

імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Серія : Філологія. Мовознавство. 2016. №. 272, Вип. 260. С. 16–20.

11. Гончаренко Л. О. Проблема змісту й дефініції поняття «еквівалентність» // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. 2017. Вип. 61. С. 59–66.

12. Грушко М. В. Міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, професора О. В. Бігняка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.

13. Денисенко В. В. Jus Gentium: Проблема становлення міжнародного права у Стародавньому Римі // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Юридичні науки. № 3, 2010. С. 7–12. URL : <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Ur-3-2010/007-12.pdf> (дата звернення: 17.09.2023).

14. Дзюба М. М. Епонімічні найменування в українській науковій термінології // Українська мова. 2010. № 3. С. 55–63.

15. Дмитрасевич Р. Я. Принципи побудови термінологічного поля юридичної психології (на матеріалі англійської мови) // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2014. Вип. 692-693. С. 33–36.

16. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. Львів : Львівський національний університет, 2009. 358 с.

17. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.

18. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : монографія. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.

19. Журавська О. В. Онтологічний вимір антропо-соціальних джерел формування права // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 89 / редкол. : Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 124 с.

20. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.

21. Зацний Ю. А. Шляхи та тенденції розвитку лексико-семантичної системи сучасної англійської мови. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. 110 с.

22. Камінський Ю. І. Перекладацький аналіз тексту // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 35. С. 167–173.

23. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

24. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина II. Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.

25. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1 : Граматичні труднощі. Флоренція, Страсбург, Гранада, Київ : TEMPUS, 1997. 301 с.

26. Карпіловська Є. А. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2010. Вип. 20. С. 27–32.

27. Карпінський Ю. В. До питання про ознаки термінів і терміносистем // Мовознавство. 2017. Вип. 8. № 1. С. 87–91.

28. Квітко І. С. Термін у науковому документі. Львів : Вища школа, 1976. 125 с.

29. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства : навчальний посібник. Київ : УМК ВО, 1989. 104 с.

30. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2007. 304 с.

31. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посібник для студентів. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.

32. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.

33. Котенко І. Б., Наконечна Г. В. Ретермінологізація як спосіб укомплектування терміносистем (на матеріалі української комп'ютерної термінології) // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2019. № 1 (17). С. 273–278.

34. Куш Е. О. Історія англійської мови : посібник. Запоріжжя : ФОП Мокшанов, 2018. 206 с.

35. Куш Е. О. Метонімічні номінації як засоби вираження етнічних упереджень у дискурсі американських політиків // Нова філологія. 2012. С. 62–64.

36. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд) : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

37. Лісна К. О., Приходько А. М. Структурні особливості та моделі творення англійських терміноодиниць міжнародного гуманітарного права // Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference «Scientists and Modern Theoretical Ideas». Haifa, Israel. Pp. 155–157. URL : <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/09/SCIENTISTS-AND-MODERN-THEORETICAL-IDEAS.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

38. Лучик О. Ю., Петренко О. Д. Способи творення термінів в англійській мові // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : збірник наукових праць / за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, І. В. Ієвітіс. Житомир, 2021. С. 61–62.

39. Марчук Ю. Н. Структурно-семантичні особливості англійської термінології // Лінгвістичні дослідження. 2019. № 35. С. 252–257.

40. Микульчик Р. Способи перекладу англійських епонімів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. 2018. № 820. С. 41–46.

41. Морська Л. І. Англійська мова для спеціальних цілей (ESP): історія виникнення підходу та його специфіка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2012. № 25. С. 136–138.

42. Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології) // Лінгвістичні студії. 2010. Вип. 20. С. 172–175.

43. Олексенко О. А. Типологія граматично зв'язаних значень слів : навчальний посібник для студентів філологічних факультетів. Харків : ХДПУ, 1999. 136 с.

44. Олизько В.В. Міжнародне право в епоху середньовіччя // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнародної наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2010. С. 64–67.

45. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підруч. для студ. гуманітар. спец. вищ. навч. закл. Львів : Світ, 1994. 216 с.

46. Петрина. О. С. Методологічні засади дослідження англійських та українських терміносистем банківської сфери // Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 174–179.

47. Півнюова Л. В. Структурна організація термінополя туризму в українській мові // Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 182–187.

48. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 239 с.

49. Просяна А. В. Терміносистема юриспруденції як об'єкт дослідження юридичної лінгвістики (на матеріалі термінів, утворених суфіксальним способом) // Записки з українського мовознавства. Одеса, 2016. № 23. С. 61–67.

50. Ріба-Гринишин О. М. Лексико-семантичне поле «Erdölkrise» в німецькій мові // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10 (78). С. 38–40.

51. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
52. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.
53. Симоненко Л. І. Актуальні проблеми сучасного термінознавства // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. 2009. Вип. VIII. С. 9–15.
54. Сиротіна О. С. Структурні особливості англomовних багатокomпонентних термінів сфери біотехнології // Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис». 2020. Т. 11. №. 2. С. 100–104.
55. Сімкова І. О. Навчання усного перекладу майбутніх філологів з позицій міждисциплінарного підходу // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія : Філологія. Педагогіка : зб. н. праць. Київ. 2013. № 2. С. 83–90.
56. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. Киев : Наук. думка, 1990. 183 с.
57. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття : монографія. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
58. Татаровська О. В. Явище антономазії в мові та мовленні (на матеріалі англomовної преси) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Серія «Філологія». 2020. №. 10 (78). С. 48–51.
59. Тищенко К. М. Метатеорія термінознавства. К. : Основи, 2000. 138 с.
60. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
61. Тропіна Н. П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації // Мовознавство. 1997. № 1. С. 54–59.
62. УДЕ: Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін.]. К. : Знання України, 2004. Т. 1. 2004. 655 с.

63. Фурсова Л. І. Проблема функціональних особливостей терміна // Вісник Житомирського педагогічного університету. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2001. № 8. С. 167–170.

64. Фурт Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. Вип. 17. С. 272–281.

65. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія : навчальний посібник. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с.

66. Хацер Г. О. Терміни-словосполучення в англomовному юридичному дискурсі: аналіз композиційних процесів // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки. 2018. № 1. С. 282–287.

67. Чайка О., Остапенко Я. Новітній погляд на поняття «термін» у лінгвістиці // Філологічний часопис. 2020. № 2. С. 32–35.

68. Яблочнікова В. О. Перекладацька адекватність та еквівалентність // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2019. № 38. Том 1. С. 177–179.

69. Bory F. Origin and Development of International Humanitarian Law. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1982. 40 p.

70. Gambier Y. Translation Studies. Amsterdam : John Benjamins, 2007. 362 p.

71. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Vol. 1 : Rules. New York : Cambridge University Press, 2005. 628 p.

72. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. 3., durchgesehene Aufl. Berlin : Akademie-Verlag, 1987. 307 S.

73. Hutchinson T., Waters A. English for Special Purposes: A Learning-Centered Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 312 p.

74. Kriesberg L. Constructive Conflicts : From Escalation to Resolution. Lanham, Boulder, New York, Oxford, 1998. 238 p.

75. Sager J. C. Practical course in terminology processing. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1990. 264 p.

76. Wallace M. From Principle to Practice : A User's Guide to Do No Harm. 2016. 149 p. URL : <https://www.principletopractice.org/docs/From%20Principle%20to%20Practice%20Book.pdf> (дата звернення: 14.09.2023).

ПЕРЕЛІК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

77. [CD]: Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 21.10.2023).

78. [DoD DMAT] DoD Dictionary of Military and Associated Terms. 2018. 388 p. URL : <https://www.hsdl.org/?view&did=813130> (дата звернення: 15.09.2023).

79. [ICRC GTusedEHL]: ICRC Glossary of Terms used in EHL. URL : <https://www.icrc.org/data/files/ehl/ehl-english-glossary.pdf> (дата звернення: 11.10.2023).

80. [OED]: Online Etymology Dictionary. URL : <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 18.09.2023).

81. [FD Falex]: The Free Dictionary. URL : <https://acronyms.thefreedictionary.com/POW> (дата звернення: 11.10.2023).

82. [RDMASUE 2009]: The Routledge Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English / ed. By T. Dalzell. New York : Routledge, 2009. 1104 p.

83. [UN LA]: UN List of Acronyms. URL : <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/449267522.pdf> (дата звернення: 11.10.2023).

ПЕРЕЛІК ЕМПІРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

84. [ЄКПЛ] Європейська конвенція з прав людини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.09.2023).

85. [ЖКЗЦНПЧВ] Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 18.09.2023).

86. [ЖКПВ] Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 18.09.2023).

87. [ECHR] European Convention on Human Rights. URL : https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 18.09.2023).

88. [GCRPCPTW] Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. URL : https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (дата звернення: 18.09.2023).

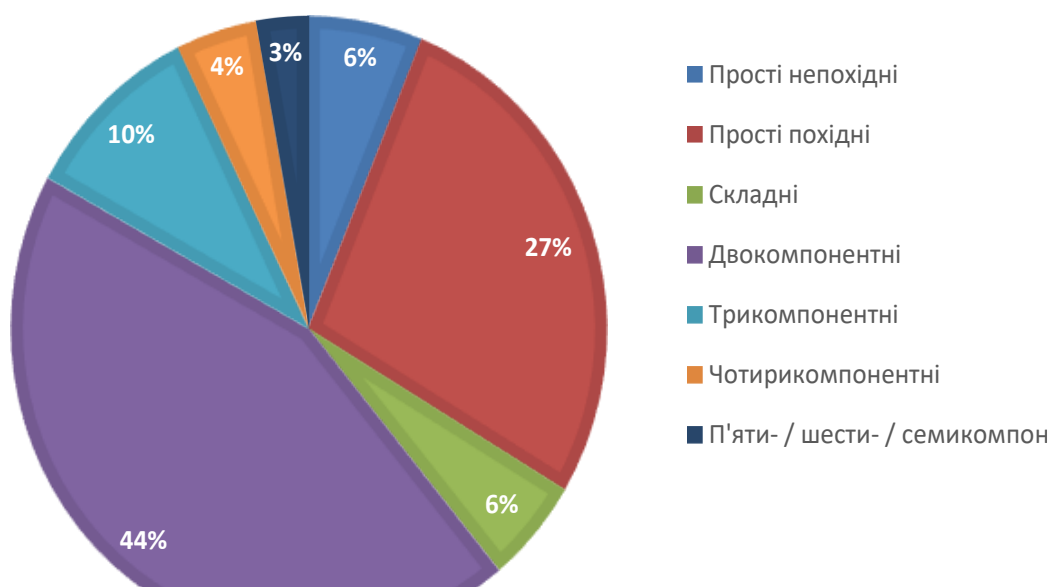
89. [GCRTPW] Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. URL : https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (дата звернення: 18.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Структурні особливості англомовних термінів міжнародного гуманітарного права

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Додаток Б

**Глосарій англомовних термінів міжнародного гуманітарного права з
українським перекладом**

1.	accountability	підзвітність
2.	ack-ack	зенітна артилерія
3.	action plan	план дій
4.	ad hoc tribunal	міжнародний кримінальний трибунал
5.	advocacy of war	пропаганда війни
6.	aggression	агресія
7.	aid fatigue (weariness)	«втомленість» від надання допомоги
8.	air strike	авіаційний удар
9.	allegiance	вірність; відданість: присяга
10.	amnesty	амністія
11.	annexation	анексія
12.	anti-personnel landmine	протипіхотна міна
13.	apartheid	апартеїд
14.	appeal	скарга
15.	arbitration	арбітраж
16.	armed conflict	збройний конфлікт
17.	armistice	перемир'я (на певний час), припинення військових дій (вогню)
18.	arms control	контроль над озброєнням
19.	arms embargo	ембарго (заборона) на постачання зброї
20.	arms race	гонка озброєнь
21.	army	армія; війська; збройні сили; військовослужбовці
22.	arrest	арешт (арештовувати)
23.	artillery	артилерія
24.	assimilation	асиміляція
25.	assistance	допомога
26.	associated personnel	здіяний персонал
27.	asylum	притулок
28.	asylum seeker	особа, яка просить притулку
29.	attack	атака; напад; наступ; наступальний бій; удар
30.	attack, aerial	повітряний удар
31.	attack, indiscriminate	напад невибіркового характеру (не спрямований на конкретний військовий об'єкт; вражає військові та цивільні об'єкти тощо)
32.	attackable	уразливий, відкритий для нападу
33.	at-risk adult	дорослий, який належить до групи ризик

34.	atrocities	жорстокість; звірство
35.	autonomy	автономія; самоврядування; автономна держава; право на самоврядування
36.	bacteriological weapons	бактеріологічна зброя
37.	balance of power	баланс (співвідношення) сил
38.	bargaining	переговори
39.	bargaining strategy	стратегія ведення переговорів
40.	bargaining, coercive	переговори під натиском; ведення переговорів із застосуванням силового тиску
41.	basic needs	основні (базові, нагальні) потреби
42.	behavior change communication	комунікація з метою зміни поведінки
43.	belligerent	учасник конфлікту; ворогуюча сторона; держава, що знаходиться у стані війни
44.	bilateral	двосторонній
45.	bilateral aid (assistance)	взаємна (двостороння) допомога
46.	biological disaster	біологічна катастрофа
47.	biological weapon	біологічна зброя
48.	blockade	блокада
49.	boat people	біженці в морі
50.	body armor	бронежилет
51.	bombardment	бомбардування
52.	bondage	рабство
53.	booby-trap	міна-пастка
54.	bombproof shelter	бомбосховище
55.	border management	організація охорони державних кордонів
56.	breach	порушення миру
57.	breach a minefield	проробляти прохід у мінному полі
58.	brinkmanship	балансування на межі війни
59.	brinkmanship policy	політика балансування на межі війни
60.	build up	нарощування сил і засобів (озброєнь)
61.	burden of proof	тягар доведення (доказу)
62.	call to arms	заклик до зброї
63.	caliber	калібр
64.	capacity building	підвищення спроможностей
65.	capitulation	капітуляція
66.	case worker	соціальний працівник
67.	casus belli	«привід для війни», формальний привід для розв'язування війни однією державою проти іншої
68.	cease-fire	припинення вогню; перемир'я
69.	cease-fire violation	порушення домовленості про припинення вогню (перемир'я)
70.	Central Tracing Agency	Центральне агентство з розшуку
71.	Charter of the United Nations	Статут Організації Об'єднаних Націй

	(UN Charter)	(Статут ООН)
72.	chemical weapons	хімічна зброя
73.	child exploitation	експлуатація дітей
74.	Child Safeguarding Policy	політика захисту дітей
75.	child soldier	дитина-солдат; дитина-комбатант
76.	chlorine gas	газоподібний хлор
77.	civilian object	цивільний об'єкт
78.	civilian person	цивільна особа
79.	civilian population	цивільне (мирне) населення
80.	civil-military cooperation (CIMIC)	цивільно-військове співробітництво; взаємодія цивільних і військових органів
81.	clash of civilizations	зіткнення (конфлікт) цивілізацій
82.	cluster munition	касетний боєприпас
83.	coercion	примус
84.	coercive diplomacy	дипломатія примусу; силова дипломатія
85.	Cold War	Холодна війна
86.	collective punishment	колективне покарання
87.	collective security	колективна безпека
88.	colonial war	колоніальна війна
89.	colors	стяг; прапор
90.	combat	бій, битва
91.	combatant	комбатант; учасник бойових дій
92.	commando	диверсійно-десантний загін; боєць десантно-диверсійних військ
93.	Code of Conduct	кодекс поведінки
94.	collective center	місце компактного проживання (наприклад, для ВПО)
95.	Committee against Torture	Комітет проти катувань
96.	Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)	Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок
97.	Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD)	Комітет з ліквідації расової дискримінації
98.	community	громада
99.	community based organization	громадська організація
100.	complainant	скаржник
101.	complaint procedure	механізм подання скарг
102.	concentration camp	концентраційний табір
103.	conciliator	миротворець
104.	conflict	конфлікт
105.	conflict, intrastate	внутрішньодержавний конфлікт
106.	conflict, interstate	міждержавний конфлікт
107.	conflict analysis	аналіз конфлікту
108.	conflict escalation	Ескалація (загострення) конфлікту
109.	conflict mitigation	пом'якшення наслідків конфлікту;

		врегулювання конфліктів
110.	conflict prevention	запобігання конфлікту
111.	Conflict Prevention Centre	Центр запобігання конфліктам
112.	confront	протистояти
113.	conscientious objector	особа, яка відмовляється від військової служби з релігійних або інших переконань
114.	conscription	військова повинність
115.	Consolidated Appeal	Заклик до спільних дій
116.	constitution	конституція
117.	contraband of war	воєнна контрабанда
118.	convention	конвенція; договір; угода
119.	coping capacity	здатність до подолання труднощів; здатність до адаптації
120.	corporal punishment	тілесне покарання
121.	counter-attack	контратакувати; контрнаступ; контратака
122.	counter-espionage	контррозвідка; контршпигунство; контршпіонаж
123.	creeping annexation	«повзуча» (поступова) анексія
124.	crime against humanity	злочин проти людства
125.	crime against peace	злочин проти миру
126.	crises	криза
127.	crises management	урегулювання кризи
128.	cruelty	жорстокість
129.	curfew	комендантська година
130.	custom	звичай
131.	Customary International Humanitarian Law	Звичаєве міжнародне гуманітарне право
132.	cyberwar	кібервійна
133.	days of immunization	дні імунізації
134.	days of tranquility	дні спокою (тиші)
135.	de facto	де-факто; фактично
136.	de jure	де-юре; номінально; юридично
137.	death penalty	смертна кара
138.	Declaration on the Right of Peoples to Peace	Декларація про право народів на мир
139.	defense	захист; оборона
140.	defendant	Відповідач; підсудний
141.	defensive	оборонний
142.	demilitarized zone (DMZ)	демілітаризована зона (ДМЗ)
143.	demobilization	демобілізація
144.	demobilized	демобілізований
145.	deploy	розгортати; дислокувати; розміщувати
146.	deportation	депортація; вислання
147.	deserter	дезертир; перебіжчик; втікач
148.	desertion	дезертирство

149.	destruction	руйнування
150.	detaining power	держава, що утримує
151.	deterrence	засіб стримування шляхом залякування
152.	dignity	гідність
153.	diplomacy	дипломатія
154.	diplomat	дипломат
155.	diplomatic pouch	дипломатична пошта
156.	diplomatic protection	дипломатичний захист
157.	direct effects of war	прямі (безпосередні) наслідки війни
158.	disability	інвалідність
159.	disarmament	роззброєння
160.	disaster	лихо; катастрофа
161.	disaster management	попередження та ліквідація наслідків лих і катастроф
162.	disaster prevention	запобігання лихам і катастрофам
163.	disaster response	реагування на лиха та катастрофи
164.	Disasters Emergency Committee	Комітет екстреного реагування при надзвичайних ситуаціях
165.	discrimination	дискримінація
166.	displaced person	переміщена особа
167.	displacement	переміщення
168.	Distinction between Civilians and Combatants	Принципи розмежування між цивільними особами та комбатантами
169.	disturbances	заворушення
170.	disturbances, civil	громадські заворушення
171.	disturbances, internal	Порушення внутрішнього порядку та обстановка внутрішньої напруженості
172.	dogfight	повітряний бій
173.	Drago Doctrine	Доктрина Драго
174.	drill	навчання
175.	due process	належна правова процедура
176.	diversity	розмаїття
177.	embedded journalist	журналіст, прикомандирований до військового підрозділу в зоні конфлікту
178.	emergency	надзвичайна ситуація
179.	emergency relief	допомога в надзвичайних ситуаціях
180.	Emergency Relief Coordinator	Координатор надання допомоги в надзвичайних ситуаціях
181.	emergency relief operation	ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій
182.	encirclement	оточення
183.	enemy fire	вогнь противника; ворожий вогнь
184.	enemy territory	територія противника; ворожа територія
185.	enforced disappearance	насильницьке зникнення людей
186.	enforcement	правозастосування; забезпечення дотримання

187.	entry into force	набуття чинності
188.	enquiry procedure	порядок проведення розслідування
189.	escape	втеча; відхід
190.	espionage	шпигунство; шпіонаж
191.	ethnic cleansing	етнічна чистка
192.	ethnic war	етнічна (міжетнічна) війна
193.	ethnicity	етнічна приналежність; національність
194.	European Court of Human Rights	Європейський суд з прав людини
195.	evacuation	евакуація
196.	evacuation team	евакуаційна команда (бригада)
197.	Executive Committee on Humanitarian Affairs	Виконавчий комітет з гуманітарних питань
198.	exploitation	експлуатація
199.	explosive remnants of war	вибухонебезпечні залишки війни
200.	extermination	винищування; знищення
201.	extradition	екстрадиція; видача
202.	failure to act	бездіяльність
203.	family reunification	возз'єднання сім'ї
204.	famine	голод
205.	feud	ворожнеча; ворожий
206.	fighter	воїн; літак-винищувач
207.	firearms	вогнепальна зброя
208.	first aid	швидка (перша, невідкладна) допомога
209.	flee	тікати; рятуватися втечею
210.	focal point	відповідальна особа
211.	focus group discussion	обговорення у фокус-групі
212.	Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН
213.	force majeure	Форс-мажор; форс-мажорні обставини; обставини непереборної сили
214.	forced displacement	примусове переміщення
215.	forces, armed	збройні сили; війська
216.	Fourth Geneva Convention	Четверта Женевська конвенція (про захист цивільного населення під час війни)
217.	fraud	шахрайство
218.	gender	гендер
219.	gender equality	гендерна рівність
220.	gender-based violence (GBV)	гендерно зумовлене насильство
221.	General Assembly of the United Nations (GA; UNGA)	Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
222.	Geneva Conventions	Женевські конвенції
223.	Geneva Convention Relative to the Protection of Civilians in	Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни

	Time of War (GCIV)	(ЖКІV)
224.	Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War (GCIII)	Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (ЖКІІІ)
225.	genocide	геноцид
226.	grab bag	тривожна валіза
227.	gross negligence	груба недбалість
228.	guerrilla	партизан
229.	guerrilla warfare	партизанська війна; диверсійно-підривна діяльність
230.	Hague Conventions	Гаазькі конвенції
231.	Hague Hijacking Convention (Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft)	Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден
232.	High Contracting Parties	Високі Договірні Сторони
233.	honours of war	почесні умови капітуляції
234.	hors de combat	небоездатний; який припинив участь у бойових діях
235.	host community	громада, яка приймає (наприклад, переселенці)
236.	host state	держава, яка приймає; держава перебування
237.	hostage	заручник
238.	hostage taking	захоплення заручників
239.	hostility	ворожість; ворожнеча; воєнні дії
240.	human rights	права людини
241.	human rights law	право прав людини
242.	human shield	живий щит
243.	humanitarian and relief personnel	персонал гуманітарних та інших організацій, задіяних у наданні допомоги
244.	humanitarian aid worker	працівник у сфері гуманітарної допомоги
245.	humanitarian assistance	гуманітарна допомога
246.	humanitarian coordination	координація гуманітарної допомоги
247.	humanitarian emergency	надзвичайна ситуація гуманітарного характеру; гуманітарна криза
248.	humanitarian intervention	гуманітарна інтервенція; інтервенція в ім'я гуманних цілей
249.	humanitarian law	гуманітарне право
250.	humanitarian operating environment	умови здійснення гуманітарної діяльності
251.	humanitarian operation	операція з надання гуманітарної допомоги
252.	humanitarian principles	гуманітарні принципи
253.	ill-treatment	жорстоке поводження
254.	impartiality	неупередженість; справедливість;

		об'єктивність
255.	impunity	безкарність
256.	inalienability of rights	невід'ємність прав
257.	incendiary weapons	запалювальні боєприпаси
258.	incentive worker	член громади, залучений до гуманітарної діяльності
259.	incitement	підбурювання
260.	incoming	ворожий вогонь
261.	incoming strike/shelling	«прильот»
262.	indiscriminate weapon	зброя невибіркової дії (невибіркового ураження)
263.	infirmary	лазарет; госпіталь; медпункт; санчастина
264.	informed consent	інформована згода; усвідомлена згода (після відповідного інформування)
265.	inhumane treatment	нелюдське (негуманне) поводження
266.	innocent passage right	право мирного проходу (суден)
267.	insurrection	заколот; повстання
268.	Inter-Agency Standing Committee (IASC)	Міжвідомчий постійний комітет
269.	internally displaced person (IDP)	внутрішньо переміщена особа (ВПО)
270.	International Committee of the Red Cross (ICRC)	Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ)
271.	International Court of Justice (ICJ)	Міжнародний суд ООН
272.	International Criminal Court (ICC)	Міжнародний кримінальний суд (МКС)
273.	international criminal law	міжнародне кримінальне право
274.	International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)	Міжнародний трибунал щодо Руанди (МТР)
275.	International Humanitarian Fact-Finding Commission (IHFFC)	Міжнародна гуманітарна комісія зі встановлення фактів
276.	international human rights law	міжнародне право прав людини
277.	international humanitarian law (IHL)	міжнародне гуманітарне право
278.	international treaty	міжнародний договір
279.	internee	інтернована особа
280.	internment	інтернування
281.	intimidation	залякування
282.	invasion	напад; вторгнення
283.	inviolability	недоторканність
284.	judgement	вирок (рішення) суду
285.	judicial guarantees	судові гарантії
286.	judiciary	судова влада; судова система; судоустрій
287.	jus ad bellum	право війни (норми права, що регулюють

		законність застосування сили або вступу у війну)
288.	jus gentium (law of nations/people)	право народів
289.	laws and customs of war	закони та звичаї війни
290.	law of armed conflict	право збройних конфліктів
291.	law, martial	закон (режим) воєнного стану
292.	legitimacy	легітимність; законність
293.	legitimate military target	законна військова ціль
294.	levee en masse	народне ополчення
295.	liberation	визволення; звільнення
296.	liberty on parole	звільнення під слово честі
297.	litter	ноші; носилки
298.	locality	місцевість; населений пункт
299.	locality, non-defended	необоронювана місцевість
300.	marauding	мародерство
301.	marginalization	маргіналізація
302.	Martens Clause	Декларація Мартенса
303.	massacre	різанина; масове вбивство
304.	mediation	посередництво
305.	medical ethics	медична (лікарська) етика
306.	medical service	медична служба
307.	medical transport	медичний (санітарний) транспорт
308.	medical unit	медичний підрозділ; санітарна частина
309.	medical vehicle	медичний (санітарний) автомобіль; санітарно-транспортний засіб
310.	mercenary	найманець; найманий солдат
311.	methods and means of warfare	методи і засоби ведення війни
312.	military aircraft	військовий літак
313.	military assistance	військова допомога
314.	military civic action	використання військ для надання допомоги цивільній владі та населенню
315.	military hospital	військовий госпіталь
316.	military objectives	Військові об'єкти (як ціль)
317.	military operations other than war (MOOTW)	військові операції, що проводяться поза умовами війни
318.	Millennium Declaration	Декларація тисячоліття ООН
319.	mine	міна
320.	mine action	протимінна діяльність; розмінування
321.	minor	неповнолітній
322.	missile	Ракета; реактивний снаряд
323.	missing person	зниклий безвісти
324.	mobilization	мобілізація
325.	Monitoring, Evaluation, Accountability, and Learning (MEAL)	моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання

326.	multilateral	багатосторонній
327.	munitions	боєприпаси
328.	narrow yellow	військова форма штабних офіцерів армії Сполучених Штатів
329.	national	громадянин
330.	National Information Bureau	Національне інформаційне бюро
331.	nationalism	націоналізм; національна самосвідомість
332.	nationality	громадянство
333.	negotiation	переговори
334.	neutrality	нейтралітет
335.	neutral territory	нейтральна територія
336.	non bis in idem	Заборона притягнення до відповідальності за один і той самий учинок
337.	non-combatant	некомбатант
338.	non-derogable human rights	невідчужувані (абсолютні) права людини
339.	non-governmental organization (NGO)	недержавна організація (НДО); неурядова організація (НУО)
340.	non-violence	відмова від застосування насильницьких методів
341.	nuclear weapon	ядерна зброя
342.	objects indispensable to the survival of the civilian population	об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення
343.	occupation	окупація
344.	occupied territory	окупована територія
345.	occupying power	окупаційна держава
346.	offensive	наступ
347.	offender	кривдник
348.	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)	Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС)
349.	Ombudsman	Уповноважений з прав людини (Омбудсман)
350.	ordnance	боєприпаси
351.	Ottawa Convention (Ottawa Treaty)	Оттавська конвенція (Оттавський договір)
352.	parlementaire	парламентер
353.	parties to the conflict	сторони конфлікту
354.	peacebuilding mission	миротворча місія
355.	peace enforcement	примусове встановлення миру (застосування військової сили або загроза її застосування з метою примусового відновлення миру)
356.	peace	мир
357.	peacekeeping	миротворча діяльність; миротворчі зусилля

358.	peacekeeping forces	миротворчі сили
359.	peacekeeping operation (PKO)	миротворча операція
360.	peacemaking	встановлення миру; миротворча діяльність
361.	perfidy	віроломство; підступність
362.	persecution	переслідування
363.	person taking no active part in the hostilities	Особа, яка не бере активної участі у воєнних діях
364.	persona non grata	персона нон грата (небажана особа)
365.	person with disability	особа з інвалідністю
366.	pillage	розграбовування; мародерство
367.	piracy	піратство
368.	population displacement	переміщення населення
369.	preventive diplomacy	превентивна дипломатія
370.	prisoner of war	військовополонений
371.	private military company	приватна військова компанія
372.	privateer	капер
373.	prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment	заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання
374.	prosecution	притягнення до відповідальності; судові переслідування; сторона обвинувачення
375.	protected person	особа, яка перебуває під захистом
376.	protecting power	державна, що здійснює контроль за дотриманням міжнародних угод про захист військовополонених; держава-покровителька
377.	protection of the civilian population	захист цивільного населення
378.	Protection from Sexual Exploitation and Abuse (PSEA)	захист від сексуальної експлуатації та насильства
379.	Protection from Sexual Exploitation and Abuse and Sexual Harassment	захист від сексуальної експлуатації, насильства та домагань
380.	Protracted Relief and Recovery Operation	Довгострокова операція з надання надзвичайної допомоги та відновлення
381.	PSEA Task Force	робоча група із запобігання сексуальній експлуатації та насильству
382.	public order	громадський порядок; громадський спокій
383.	punitive	каральний
384.	Pyrrhic victory	Піррова перемога
385.	quarter	пощада (у виразах «cry quarter», «give no quarter»)
386.	racial discrimination	расова дискримінація
387.	racial segregation	расова сегрегація
388.	racism	расизм

389.	ratification	ратифікація
390.	rebellion	повстання; заколот; бунт
391.	recognition	міжнародно-правове визнання
392.	reconciliation	примирення; урегулювання
393.	reconstruction	відновлення; реконструкція; відбудова
394.	refuge	притулок; прихисток; сховище
395.	refugee	біженець
396.	refugee camp	табір для біженців
397.	relief	допомога; надзвичайна допомога; допомога нужденним
398.	relief society	товариство допомоги; товариство милосердя
399.	reparation	репарація; відшкодування; компенсація
400.	reprisal	репресалія
401.	respect for international humanitarian law	дотримання міжнародного гуманітарного права
402.	Responsibility to Protect (R2P, RtoP)	Відповідальність за захист
403.	restorative justice	відновне правосуддя
404.	rights-based messaging	підхід, що базується на правах людини
405.	right of access	право доступу
406.	right of humanitarian initiative	право гуманітарної ініціативи
407.	risk assessment	оцінка ризиків
408.	rogue state	держава, яка не визнає міжнародних норм; ненадійна держава; екстремістська держава; держава-ізгой
409.	Rome Statute of the International Criminal Court	Римський статут Міжнародного кримінального суду
410.	rule of law	верховенство права; законність
411.	ruse of war	військова хитрість
412.	sabotage	диверсія; саботаж
413.	saboteur	диверсант
414.	safe haven	притулок; сховище, що надається біженцям з району воєнних дій; зона безпеки
415.	safe-conduct	гарантія безпеки; гарантія недоторканності; охоронна грамота
416.	safety	безпека
417.	sanction	санкція
418.	sanction, disciplinary	дисциплінарна санкція; дисциплінарне покарання
419.	sanction, economic	економічна санкція
420.	sanction, penal	каральна санкція; кримінальна санкція
421.	sanction, smart	цільова санкція
422.	Security Council of the United Nations	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

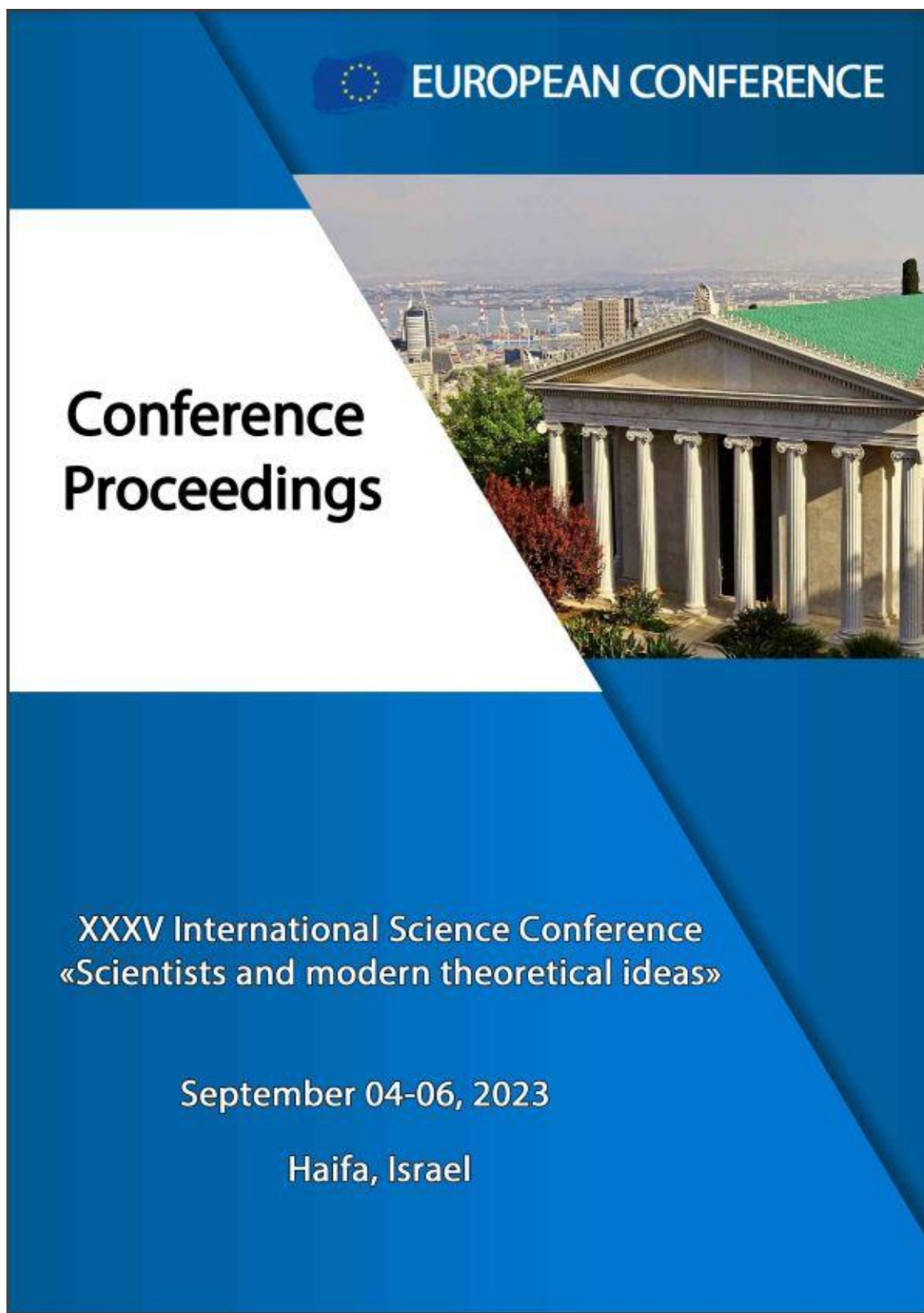
423.	seizure	захоплення
424.	self-defense	самозахист; самооборона
425.	sentry	варта; вартовий; караул; охоронна служба
426.	shell	снаряд
427.	shelling	обстріл
428.	shelter	притулок; сховище
429.	shipwrecked	особи, які зазнали корабельної аварії
430.	siege	облога; блокада
431.	small arms and light weapons (SALW)	стрілецька зброя та легкі озброєння
432.	soldier	солдат; військовослужбовець
433.	sovereignty	суверенітет
434.	special rapporteur	спеціальний доповідач (наприклад, Спеціальний доповідач ООН з прав людини)
435.	specialized agencies of the United Nations	спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй
436.	speak up policy	політика заохочення персоналу повідомляти про порушення/випадки насильства
437.	spy	шпигун; лазутчик
438.	starvation	голод
439.	state of emergency	надзвичайний стан
440.	state of siege	стан облоги
441.	state of war	стан війни
442.	state responsibility	міжнародна відповідальність держав
443.	state secret	державна таємниця
444.	state sovereignty	державний суверенітет
445.	stateless person	особа без громадянства
446.	Status of Forces Agreement (SOFA)	Угода про статус збройних сил
447.	stigma	стигма; тавро ганьби; соціальне відторгнення
448.	stigmatization	стигматизація; соціально-психологічна дискримінація; громадський осуд
449.	surrender	капітуляція
450.	survivor	потерпіла особа
451.	survivor-centered approach	підхід, орієнтований на потерпілих
452.	suspension of hostilities	тимчасове призупинення військових дій
453.	temporary ceasefire	тимчасове припинення вогню; тимчасове перемир'я
454.	temporary protection	тимчасовий захист
455.	terror	терор
456.	terrorism	тероризм
457.	theatre of war	театр воєнних дій

458.	torture	катування; тортури
459.	total war	тотальна війна; загальна війна
460.	trafficking in persons	торгівля людьми
461.	trauma	травма (психологічна)
462.	treachery	віроломство; зрада
463.	truce	перемир'я
464.	truce enforcement	нагляд за виконанням умов перемир'я
465.	unaccompanied minors	неповнолітні без супроводу дорослих
466.	unexploded ordnance (UXO)	боєприпаси, що не розірвалися
467.	United Nations (UN)	Організація Об'єднаних Націй (ООН)
468.	United Nations Development Program (UNDP)	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)
469.	United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)	Управління Верховного комісара ООН з прав людини
470.	United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)
471.	United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR)	Інститут Організації Об'єднаних Націй з дослідження проблем роззброєння
472.	United Nations Mine Action Service (UNMAS)	Служба ООН з розмінування
473.	Universal Declaration of Human Rights (UDHR)	Загальна декларація прав людини
474.	universal jurisdiction	універсальна юрисдикція
475.	violence	наси́льство
476.	voluntary enlistment	добровільний вступ на військову службу
477.	volunteer	волонтер; доброволець
478.	vulnerability	вразливість
479.	vulnerable groups	уразливі групи населення
480.	wanton violence	акти невмотивованого насильства
481.	war aims	цілі війни
482.	war correspondent	військовий кореспондент
483.	war crime	воєнний злочин
484.	war declaration	оголошення війни
485.	war of attrition	війна на виснаження
486.	war of national liberation	національно-визвольна війна
487.	war on terror (WOT)	боротьба / війна з тероризмом
488.	warship	військовий корабель
489.	weapon	зброя; озброєння
490.	weapons of mass destruction	зброя масового ураження
491.	welfare	добробут; благополуччя
492.	witness	свідок; бути свідком
493.	wounded and sick	поранені та хворі
494.	World Food Program (WFP)	Всесвітня продовольча програма (ВПП)

495.	World Health Organization (WHO)	Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)
496.	wrongdoer	правопорушник
497.	zero tolerance	нульова толерантність; абсолютна нетерпимість
498.	zero tolerance policy	політика нульової толерантності; політика абсолютної нетерпимості
499.	zone, combat	зона бойових дій
500.	zone, contact	район зіткнення; фронт

Додаток В

Публікації

UDC 01.1

ISBN – 9-789-46485-364-3

The XXXV International Scientific and Practical Conference « Scientists and modern theoretical ideas», September 04-06, 2023, Haifa, Israel. 181 p.

Text Copyright © 2023 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2023 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Khromykh N., Lykholat Y., Liashenko O. Diversity and chemotaxonomic significance of the floral phytoconstituents of the genus sorbus species. Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference. Haifa, Israel. Pp. 12-14.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/scientists-and-modern-theoretical-ideas/>

SCIENTISTS AND MODERN THEORETICAL IDEAS

27.	Шевченко О.О., Левон М.М., Левон В.Ф. ОСОБЛИВОСТІ МОРФОМЕТРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОБМІННИХ МІКРОСУДИН ПРОТОКАПЛЯРНОГО РУСЛА ТОНКОЇ КИШКИ ТА СКЕЛЕТНИХ М'ЯЗІВ НА РАННІХ СТАДІЯХ ПРЕНАТАЛЬНОГО ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ	127
PEDAGOGY		
28.	Petliovana L. COMPETENCY-BASED APPROACH AS A BASIS FOR A NEW PARADIGM OF HIGHER EDUCATION	131
29.	Коваленко В.Є., Міщенко О.А., Якуба Л.С. ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	138
30.	Цуркан М. КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	146
PHILOLOGY		
31.	Avezova N.S. THE RESEARCHES OF LEXEMES REPRESENTING THE MOVEMENT OF HUMAN BODY IN UZBEK AND ENGLISH	148
32.	Мунтян О.О. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	153
33.	Приходько А.М., Лісна К.О. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНООДИНИЦЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	155
PHILOSOPHY		
34.	Жидкова О.О. МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	158
PSYCHOLOGY		
35.	Научитель О.Д., Кузьміна С.В. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	161

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНООДИНИЦЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Приходько Анатолій Миколайович,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

Лісна Ксенія Олександрівна,
здобувач ОС «Магістр» гуманітарного факультету,
Національний університет «Запорізька політехніка»,

У сучасному світі спостерігається загострення проблеми виникнення збройних конфліктів між державами, а також загроза терористичних актів. Розв'язання цієї проблеми потребує на лише участі безпосередньо армії та інших силових структур, але й представників уряду, дипломатичних корпусів, міжнародних і місцевих соціальних, наукових та гуманітарних організацій. Особливості міжкультурної та міжмовної комунікації, мета якої — захистити життя та гідність людей, постраждалих від збройних конфліктів та насильства, вимагають знання та дотримання норм міжнародного гуманітарного права, як і знання культурних, релігійних та етнічних особливостей кожної нації. Саме тому перед сучасними мовознавцями постає проблема уніфікації термінології цієї галузі.

Крім того, стрімкий технологічний прогрес, що ми його спостерігаємо у XXI столітті, активний розвиток кібернетики та систем автоматизації, а також розробка та використання нових видів озброєння, призвів до появи нових термінів та понять, що, своєю чергою, передбачає необхідність їх уніфікації та проведення лінгвістичного аналізу.

Для нашого дослідження важливими є питання, які пов'язані з такими поняттями, як-от: термін, термінологія, терміносистема, підмова або мова для спеціальних цілей (англ.: language for specific purposes — LSP), а також закономірності утворення термінів, якими послуговується міжнародне гуманітарне право, особливості їхньої структури та семантики.

Метою нашого дослідження є визначення структурних особливостей англomовних терміноодиниць міжнародного гуманітарного права та моделі їх творення. Згідно з класифікацією Х. Сагера [1, с. 72, 76], терміноодиниці за своєю структурою поділяються на прості (однокомпонентні), які утворюються шляхом деривації, тобто афіксації, шляхом переосмислення загальнолітературного слова або іншого терміну, а також запозичення терміну з іншої терміносистеми, та конверсії; складні (двокомпонентні), які утворюються шляхом складання слів чи їх основ і є цільнооформленими; терміносполуки (багатокомпонентні), які формуються шляхом поєднання двох і більше елементів

і є нарізнооформленими, але семантично цілісними. Науковець також виділяє терміни, що утворюються шляхом аббревіації та скорочення. На думку українських мовознавців, утворення англomовних терміноодиниць здійснюється наступними способами: морфологічним (афіксація), морфологічно-синтаксичним (конверсія), синтаксичним (терміни-словосполучення) та семантичним (семантична деривація) [2, с. 61].

Проаналізувавши структурні особливості дібраних термінів міжнародного гуманітарного права, ми можемо виділити однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні. Однокомпонентні терміноодиниці поділяються на:

- прості (непохідні): *war* (війна), *pact* (пакт), *spy* (шпигун), *right* (право);
- деривати (афіксальні терміноодиниці), які, в свою чергу, поділяються на терміни, утворені суфіксальним способом: *peacekeeping* (миротворча діяльність/миротворчі зусилля), *annexation* (анексія, захоплення), *survivor* (постраждала особа); префіксацією: *demobilization* (демобілізація), *displacement* (переміщення), *unexploded* (такий, що не розірвався), *retreat* (відхід, відступ).

Складні термінологічні одиниці міжнародного гуманітарного права поділяються на:

- двокомпонентні: *warship* (військовий корабель), *civil defense* (цивільна оборона), *humanitarian emergency* (гуманітарна криза/катастрофа), *capacity building* (підвищення спроможностей);
- багатокомпонентні: *internally displaced persons* (внутрішньо переміщені особи), *behavior change communication* (комунікація з метою зміни поведінки), *Child Safeguarding Policy* (політика захисту дітей), *National Red Cross Society* (Національне товариство Червоного Хреста), *Protection from Sexual Exploitation, Abuse and Sexual Harassment* (захист від сексуальної експлуатації, насильства та домагань);
- аббревіатури: *GBV* (Gender-Based Violence — гендерно зумовлене насильство, ГЗН), *PSEA* (Protection from Sexual Exploitation and Abuse — захист від сексуальної експлуатації та насильства), *UN 1945* (Charter of the United Nations — San Francisco, 26 June 1945 — Статут Організації Об'єднаних Націй — Сан-Франциско, 26 червня 1945 року).

Аналіз англomовної терміносистеми міжнародного гуманітарного права показав, що в ній превалюють складені складні двокомпонентні терміни, які утворюються за наступними моделями:

- Adj + N: *chemical weapon* (хімічна зброя), *nuclear threat* (ядерна загроза), *humanitarian emergency* (гуманітарна криза/катастрофа);
- N + N: *asylum seeker* (особа, яка просить притулку), *action plan* (план дій), *case worker* (соціальний працівник);
- N + of + N: *balance of power* (баланс сил), *Code of Conduct* (Кодекс поведінки), *clash of civilizations* (зіткнення цивілізацій)
- PI or PII + N: *peacekeeping operation* (миротворча операція), *coping capacity* (здатність до подолання труднощів/адаптації), *forced displacement* (примусове переміщення), *armed forces* (збройні сили).

PHILOLOGY
SCIENTISTS AND MODERN THEORETICAL IDEAS

Отже, англomовні терміноодиниці міжнародного гуманітарного права поділяються за своєю структурою на однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні, а їх утворення здебільшого відбувається морфологічним та синтаксичним способом. Відзначимо, що для морфологічного способу утворення проаналізованих термінів найбільш продуктивними є суфікси **-ing**, **-tion** та **-er/-or** та префікси **de-**, **dis-**, **un-**. В досліджуваному корпусі превалюють двокомпонентні терміни, серед моделей утворення яких найбільш поширеними є наступні: **Adj + N**, **N + N**, **N + of + N** та **PI or PII + N**.

Список літератури:

1. Sager J. C. Practical course in terminology processing [Text] / J. C. Sager. — Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1990. — 264 p.
2. Лучик О. Ю. Способи творення термінів в англійській мові / О. Ю. Лучик, О. Д. Петренко // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : збірник наукових праць / за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, І. В. Іевітіс. — Житомир, 2021. — 163 с.